

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI KEELTE OSAKOND

Ann Szmolka-Andreson

EESTI-UNGARI MITMEKEELSETE PEREDE
KEELEPOLIITIKA VIIIE PERE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendajad lektor Boglarka Janurik ja professor Anastassia Zabrodskaja

TARTU 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. EESTI UNGARLASTE KOGUKONNAST.....	6
2. TEOREEETILISED LÄHTEKOHAD. KEELEPOLIITIKA MAKROTASAND.....	8
2.1. PEREKONNA KEELEPOLIITIKA KUI MIKROTASAND. VANEMATE KEELEIDEOLOGIA KUI KEELEPOLIITIKA PÕHIKOMPONENT.....	11
2.1.1. LAPSE MITMEKEELUS KUI IDEOLOOGILINE OTSUS..	15
2.1.2. MITMEKEELSUSE STRATEEGIA KUI KEELE ARENGU TOETAJA.....	19
2.2. KEELEPRAKTIKA JA KEELEPOLIITIKA JUHTIMINE	22
3. MEETODI JA OSALEJATE TUTVUSTUS.....	24
4. PEREDE KEELEPRAKTIKA JA JUHTIMISE ANALÜÜS	27
5. PRAKTIKAT KUJUNDAVA IDEOLOOGIA ANALÜÜS	35
KOKKUVÕTE.....	48
KIRJANDUS	50
ÉSZT-MAGYAR TÖBBNYELVŰ CSALÁDOK NYELVPOLITIKÁJA ÖT CSALÁD PÉLDÁJÁN KERESZTÜL - ÖSSZEGFOGLALÁS	53

SISSEJUHATUS

Migratsiooni, tööjõu vaba liikumise, mitmekeelsete abielude ja üleilmastumise tingimustes on viimastel aastakümnetel keeleteaduses päevakorda tõusnud keelehoiakute, keele edasikandumise ja põlvkondade vahelise suhtlemisega tegelevad uurimused erinevate kogukondade, riikide ja generatsioonide kontekstis. Keeleline käitumine, keele planeerimine, mitme keele omandamine, keele hoiakud ja keele ideoloogia on vaadeldavad ühe diskursuse – keelepoliitika – raames. (Tannenbaum 2011: 4)

Avatud ühiskonna ja globaliseerumise tingimustes on töö teema aktuaalne, samas Eestis vähe uuritud. Kakskeelsuse teemaga on teaduslikult maailmas hakatud tegelema 20. sajandi esimesest poolest, Eestis 80-ndatest aastatest. Selle teema teerajajaks Eesti keeleteaduses võib pidada Mati Hinti, kelle tolleaegsed kakskeelsuse uurimused olid eesti-vene suunal ja mõningase poliitilise alatooniga. Keeleteaduslikud uurimused kakskeelsusest keskenduvad tavaliselt keelte omavaheliste mõjude uurimisele erinevatel keele tasanditel (fonoloogilised, morfoloogilised, süntaktilised vastasmõjud) ja koodivahetusele. Käesolev töö on sotsiolingvistiline ja uurimisele tulevad eelkõige keelekasutuse sotsiaalsed aspektid mikrotasandil e perekonnas. Huvitavaks teeb käesoleva töö asjaolu, et ungari keel on Eestis väga väikese kogukonna keel ja laiemalt meie riigis ei oma prestiiži (võrdle nt inglise keelega). Kuidas ja kas suudetakse sellisel juhul keelt säilitada?

Keelepoliitikat iseloomustab teoreetiliste lähenemiste ja vaatenurkade rohkus. Perekonna keelepoliitika (edaspidi töös PKP) toetub mitmele eraldiseisvale uurimisdistsipliinile. Lähtuvalt käesolevast tööst on otstarbekas mainida Fishmani **riversiivse keelevahetuse mudelit**, mille järgi ainuke võimalus keelt säilitada on lapse ja lapsevanema vaheline suhtlus, Haugeni **keeleökoloogia teooriat**, mis uurib keele ja keskkonna koostoimet; **grupi sotsialiseerumise teooriat**, mille järgi mitmekeelse lapse sotsialiseerumine on ülimalt kontekstist sõltuv, kuna laps õpib erinevaid käitumismudeleid nii kodus kui ka väljaspool kodu; ja **Spolsky keelepoliitika mudelit**, mis näeb keelepoliitika põhikomponentidena juhtimist, ideoloogiat ja praktikat. (Schwarz, Verschik 2013:2-8)

Käesolev töö puudutab viie Eesti ungarlaste mitmekeelse perekonna keelepoliitika kirjeldamisel kõiki nelja eelpoolmainitud teooriat/mudelit, võttes raamiks Spolsky keelepoliitika mudeli.

Bakalaureusetöö esmaseks eesmärgiks on kirjeldada eesti-ungari segaperekondade keelepoliitikat viie Eestis elava pere näitel. Bakalaureusetöö sekundaarsed eesmärgid on:

- 1) välja selgitada, millised isiklikud ja keskkonnast tulenevad (vanemate keelekasutus, õdede-vendade olemasolu, suhtlus vanavanematega, haridusvalikud) tegurid mõjutavad vähemuskeele (ungari keele) kasutamist, edasikandumist ja kadumist,
- 2) välja selgitada, milline on viie Eestis-elava ungarlase mitmekeelse perekonna keelepoliitika,

Bakalaureusetöös esitatakse järgnevad uurimisküsimused:

- 1) millist perekonna keelepoliitikat kirjeldavad viis Eestis elavat perekonda, kus üks abikaasast on ungarlane?
- 2) milliseid suhtlusstrateegiaid kasutatakse peredes mitmekeelsuse toetamiseks?
- 3) kuidas soodustatakse peres vähemuskeele (ungari keele) õppimist ja kasutamist?
- 4) millises positsioonis on peres eesti keel ja ungari keel; millises kontekstis neid keeli kasutatakse?
- 5) milline on vanemate arvates nii vähemuskeele kui enamuskeele püsijäämise väljavaated tulevikus?
- 6) kas laste mitmekeelsus peres on pigem keelepoliitika tulemus või sõltub eelkõige sotsiolingvistilisest keskkonnast?

Töös on esitatud järgnevad hüpoteesid:

- 1) vähemuskeele püsimisel on olulisima tähtsusega suhtlus vanavanemate ja teiste sugulastega, samuti kontakt päritolumaaga
- 2) perekonna keelepoliitikat mõjutab enim naine, ka keelevahetust peres põhjustavad ema keelevelikud

Töös kasutatakse poolstruktureeritud avatud küsimustega intervjuud. Intervjueerimisel on kasutatud Euroopa projekti "*Globalization and family and social plurilingualism in medium-sized language communities (MSLC) in Europe (GLOBLINMED)*" küsimustikku.

Töös on viis peatükki. Esimeses peatükis antakse põgus ülevaade Eesti ungarlaste kogukonnast, teine peatükk tutvustab teoreetilisi lähtekohti, kolmas peatükk vaatleb lähemalt kasutatud meetodit ja osalejaid, ning neljas ja viies peatükk analüüsivad intervjuudest kogutud andmeid töös esitatud teooria kontekstis.

Siinkirjutaja soovib tänu avaldada viiele perele, kes nõustusid uurimuses osalema ja intervjuud andma.

1. EESTI UNGARLASTE KOGUKONNAST

Käesolev töö uurib keelekasutust mitmekeelses perekonnas, kus üks abikaasadest on ungarlane. Seetõttu antakse selles peatükis põgus ülevaade Eesti ungarlaste kogukonnast.

Eesti ungarlaste kogukonnas võib eristada kahte gruppi: alates 1950ndatest aastatest Eestisse saabunud ungarlased ja nende järeltulijad, kelle puhul võime rääkida juba mitmenda põlve Eesti ungarlastest, ning viimase kümne aasta jooksul Euroopa Liidu vaba tööjõu liikumise tingimustes saabunud ungarlased. Kogukonnale on iseloomulik, et mitmendat põlve Eestis elavad ungarlased on pärit tänasest Ukrainast, täpsemini Taga-Karpaatidest, ja esimest põlve Eestis elavad ungarlased on valdavalt tulnud Ungarist. (Strömpl 1997: 201)

Ungarlased elavad Taga-Karpaatides alates 9. sajandist. Peale mitut territoriaalset ümberjagamist kuulub praegune Taga-Karpaatia Ukraina riigi koosseisu, kuuludes sarnaselt Eestiga aastatel 1944-1991 Nõukogude Liidule. 2001. a rahvaloenduse andmetel elab Taga-Karpaatides ca 150 000 ungarlast. Piirkond on mitmerahvuseline ja valdavalt on sealsed ungarlased mitmekeelsed, mille põhjuseks on keelekontaktid vene ja ukraina keelega. (Csernicskó 2005)

Eesti mitmenda põlve ungarlased tulid siia peale 1950ndaid aastaid sooviga õppida Tartu ülikoolis või Eesti põllumajandusakadeemias. Populaarseimad erialad olid arstiteadus ja veterinaaria. Peale ülikooli lõpetamist läksid osad tagasi Taga-Karpaatiasse või võimalusel ka Ungarisse, osad jäid aga Eestisse ja löid siin perekonnad. Nii kujunes järkjärgult esialgne üliõpilaskond ümber Eesti ungarlaste kogukonnaks. Eesti ungarlasi iseloomustab valdavalt kõrge haridustase, hea eesti keele oskus ja kuulumine Eesti kodakondsusesse. (Strömpl 1997: 203)

Nii on kujunenud välja huvitav olukord, kus suurem osa siin elavatest ungarlastest on juba mitmendat põlve Eestis, samas kui teine, väiksem osa, on saabunud siia viimase 10 aasta jooksul.

Eesti ungarlastel on mitmeid rahvusühinguid. Näiteks 1988. aastal asutati Mihály Munkácsi nimeline Eesti Ungari Kultuuriselts, mille peamiseks eesmärgiks on aidata Eesti ungarlaste kogukonnal säilitada oma keelt ja kultuuri. 1992. aastal loodi Ungari

kultuuri vahendamiseks Eestisse Tallinna Ungari kultuuriesindus. (Strömpl 1997: 201)
Alates 2001. aastast kannab nimetatud organisatsioon II maailmasõja eelsele traditsioonile vastavalt Ungari Instituudi nime. Instituudi eesmärgiks on Ungari ja Eesti kultuurisidemete arendamine, samuti ungari keelt ja kultuuri tutvustavate ürituste korraldamine. Paar aastat tagasi muudeti instituudi nimi Balassi Instituudiks. (Balassi Instituut)

1989. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis 241 ungari rahvusest elanikku (Strömpl 1997: 202). Võrreldes taasiseseisvumise eelse perioodiga, on praeguseks ungarlaste arv kahanenud. Viimase, 2011. aasta rahvaloenduse andmetel elab Eestis 165 ungari rahvusest inimest (Eesti Statistikaamet 2011).

2. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD. KEELEPOLIITIKA MAKROTASAND

Perekond on isikut ja ühiskonda ühendav vahelüli. Eri tasandite keelepoliitikad mõjutavad üksteist. (Spolsky 2004) Seetõttu tuuaksegi alljärgnevas peatükis välja need makrotasandi tegurid, mis mõjutavad otseselt perekonna keelepoliitikat (edaspidi PKP).

Keelepoliitikas saame eristada makro- ja mikrotasandit. Makrotasandi keelepoliitika tegeleb riikide ja institutsioonide keelealase seadusandlusega ja määrab keelte sotsiaalset staatust. Keelepoliitika on poliitiline otsus, mis mõjutab või muudab keele praktika erinevaid aspekte ja keelte staatust ühiskonnas. (Shohamy 2006)

Varasemates uuringutes on keelepoliitika kohta kasutatud ka terminit „keele planeerimine“, mis tegeles eelkõige iseseisvuse saavutanud uute riikide „keeleprobleemide lahendamisega“. Viimase 10 – 15 aasta jooksul on arusaam keelepoliitikast muutunud, keskendudes nüüd järjest vähem „keeleprobleemide lahendamisele“ ja pannes suuremat rõhku keelepoliitikale kui ühtsele sotsiokultuurilisele ja ideoloogilisele süsteemile. (King, Fogle 2006)

Erinevates uuringutes on välja toodud PKP kujundamist mõjutavad perekonna välised tegurid, ehk makrotasandi tegurid. PKP kujundamist mõjutavad riigi poliitiline olukord, vanemate haridus, vähemuskeelse kogukonna suurus ja nende kultuuriline identiteet. (Schwarz 2010: 173-176)

Eesti poliitiline olukord on viimase 25 aasta jooksul muutunud olulisel määral. Pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja Eesti omariikluse taastamist on Eesti läbinud põhjaliku sotsiaalpoliitilise muutuse, mis on oluliselt mõjutanud sotsiolingvistilist olukorda. Muudatused on eelkõige puudutanud riiklikke võimusuhteid ning keelte staatust ja prestiiži Eesti ühiskonnas. Pärast Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal sai eesti keel Eesti Vabariigi ainsaks riigikeeleks, samas kui eelnenud 50 aasta jooksul oli Eestis riiklikult tunnustatud nii vene kui eesti keel. Kõnekas on ka fakt, et vene keelel oli kõrgem prestiiž kui eesti keelel. Sellegipoolest suutis eesti keel venestamispoliitikale vastu seista ja säilitada oma staatuse hariduskeelena. Seevastu Eesti vähemusi, v.a venelasi, puudutas venestamine otseselt, kuna peale eesti või vene kooli muud valikut hariduskeele osas ei

olnud. Siit tulenevalt pani näiteks suurem osa Eesti ukrainlastest ja valgevenelastest oma lapsed vene kooli, mitte eesti kooli, kuna nimetatud kaks ida-slaavi keelt on omavahel lähedases suguluses ja seetõttu on vene keel ka kergemini omandatav kui eesti keel. (Rannut 2010: 244-245). Tänapäeval tekib segaabielludest lapsevanematel eesti või vene kooli vahel valiku küsimus üha harvem, kuna riiklik keelepoliitika Eestis peab iseenesestmõistetavaks eesti keele oskust kõrgtasemel, samuti on eesti keel siin ainus riigikeel, mistõttu panevad Eesti vähemusrahvused tihti oma lapsi mitte vene kooli, vaid pigem eesti kooli, lootes, et see tagab neile parema eesti keele oskuse. Samuti on vene keel palju kaotanud oma varasest prestiižist ja vene keele koha esimese õpitava võõrkeelena on omale võtnud inglise keel.

Vanemate haridust ja vähemuskeele säilitamist puudutavad senised uuringud ei luba teha üheseid järeldusi. King ja Fogle (2006) väidavad, et kõrgema haridustasemega inimesed suudavad paremini säilitada oma etnilist keelt. On suurem tõenäosus, et kõrgema haridustasemega inimesed tutvustavad lastele kirjandust oma emakeeles ja õpetavad neid vähemuskeeles kirjutama-lugema, mis omakorda soodustab mitmekülgsemat keele arengut ja sõnavara täiustamist. Teised uurijad näevad aga seost haridustaseme ja sotsiaalmajandusliku positsiooni vahel ning väidavad, et mida kõrgem on isiku sotsiaalmajanduslik positsioon, seda kergemini võtab ta üle enamuskeele. (Schwarz 2010: 174)

Järgmise makrotasandi mõjutajana mainigem vähemusrahvust esindava isiku kultuurilist identiteeti, mille kohandumine asukohamaa keele ja kultuuriga viib akulturatsioonini. Akulturatsioon on ümbritseva kultuuri käitumismallide omaksvõtt (nt lapse poolt); laiemas mõttes teise kultuuri elementide ülevõtmine. Mida nooremas eas asutakse elama teise keele- ja kultuurikeskkonda, seda kiirem on akulturatsioon. Immigrantide kultuuriline identiteet on tugevalt seotud vähemuskeele sotsiaalmajandusliku staatuse ja hoiakutega oma keele suhtes. Mida madalamalt hinnatakse enda kultuuri, seda rohkem soovitakse üle võtta enamuskeelseid norme ja väärtusi. Mida madalam on konkreetse vähemuskeele positsioon ühiskonnas, seda kiiremini minnakse üle enamuskeele. Samas takistab enamuskeelele üleminekut ja üldse integratsiooni suur kultuuridevaheline erinevus. (Schwarz: 2010: 175)

Stavansi (2012: 4) uuringutest Iisraelis elavate Etioopia immigrantide peredega ilmneb, et 90-ndate alguses Etioopiast Iisraeli emigreerunud pered on madala sotsiaalmajandusliku staatuse, piiratud hariduse ja mitteeuroopaliku kirja ja keele traditsiooniga kogukonna iseloomulik näide. Neist peredest pärit lapsed, isegi kui nad on juba sündinud Iisraelis, ei suuda kohaneda vastuvõtva riigi kultuurinormidega. (Stavans 2012: 4)

Üks peamisi mittekeelelisi tegureid, mis mõjutab PKP-d, on keelekogukonna demograafiline profiil, ehk vähemuskeelt rääkivate inimeste koguarv. Sotsiolingvistiline miljöö määrab suures osas keelevalikud. Mida suurem on keelekogukond, seda kergem on säilitada vähemuskeelt. (Schwarz 2010: 176)

Kohaldades ülaltoodud PKP-d mõjutavad makrotasandi tegurid käesoleva uurimuse konteksti, väidab siinkirjutaja, et ootuspäraselt on mitmenda põlve Eesti ungarlaste PKP-d kõige rohkem mõjutanud poliitilised tegurid, akulturatsioon ja keelekogukonna suurus. Statistikaameti 2011 (Eesti Statistikaamet 2011) aasta rahvaloenduse andmetel on Eesti ungarlased üks väiksemaid siinseid vähemusi, moodustades Eesti 1,3 miljonilisest elanikkonnast 0,012%. 2011. a rahvaloenduse andmetel elab Eestis 165 ungarlast (Eesti Statistikaamet 2011), kellest 106 emakeel on ungari keel. Nimetatud 106 hulka kuuluvad ka viimase 10 aasta jooksul Ungarist Eestisse. Ungarlaste koguarvust 59 inimest on üle läinud muule keelele, millest järelduvalt on 35,7% Eesti ungarlastest vahetanud emakeelt, ehkki peavad end endiselt rahvuselt ungarlaseks. Eraldi väljatoomist väärib asjaolu, et enamik keelt vahetanutest on üle läinud vene keelele (34 inimest), eesti keelele on üle läinud 18 inimest ja ukraina keelt peab emakeeleks 7 Eesti ungarlast (Eesti Statistikaamet 2011). Taga-Karpaatidest Eestisse ümberasumine oli Nõukogude Liidu sisene ränne. Sarnaselt Eesti NSV-le oli ka Ukraina NSV koosseisu kuuluvas Taga-Karpaatias üheks ametlikuks ja ka kõrge prestiižiga keeleks vene keel, mis omakorda tähendas ka sarnast sotsiolingvistilist ja poliitilist tausta kahe asukohamaa (Eesti ja Ukraina) vahel. Nõukogude perioodil Eestisse tulnud ungarlaste enamus oli juba tulles ungari-vene kakskeelne (Csernicskó 2005: 103-104), mis määras ära ka hilisemad haridusvalikud oma lastele Eestis. Esimest põlve Eestis elavad ungarlased peavad end aga rahvuselt ungarlaseks ja emakeeleks ungari keelt.

2.1. PEREKONNA KEELEPOLIITIKA KUI MIKROTASAND. VANEMATE KEELEIDEOLOGIA KUI KEELEPOLIITIKA PÕHIKOMPONENT

Käesolevas peatükis liigutakse keelepoliitika makrotasandilt mikrotasandile ja asutakse käsitlema PKP-d. Kõigepealt vaadeldakse, mida üldse uurib PKP. Seejärel, kohaldades Spolsky keelepoliitika mudelit, vaadeldakse mitmekeelsust kui ideoloogilist otsust, millest kasvab välja juhtimisega mõjutatav keelepoliitiline praktika perekonnas.

Perekonna keelepoliitikat võib defineerida kui nähtavat ja ilmset pereliikmete keelekorraldust kodus (King, Logan-Terry, Fogle 2008: 6). Perekond on intiimsfäär, kus pereliikmed, ilma koduväliste isikutega nõu pidamata, saavad ise otsustada oma keelekasutuse üle (Bartha 1999b: 163).

Kui makrotasandi keelepoliitika eesmärk on mõjutada või muuta sotsiaalseid struktuure ja protsesse, siis mikrotasandilt uuritav perekonna keelepoliitika näitab, mismoodi needsamad makrotasandil tehtud otsused on tajutavad perekonnas. PKP heidab pilgu lapsevanemate keeleideoloogiale, mis peegeldab laiemalt hoiakuid ühiskonnas. PKP otsib vastust küsimusele, miks mõned lapsed, kes kasvavad üles ükskeelses keskkonnas, saavad mitmekeelseks, ja miks teised lapsed, kes kasvavad üles mitmekeelses keskkonnas, jäävad ükskeelseks. (Curdt-Christiansen 2013: 1-2)

Vastavalt King, Logan-Terry ja Foglele (2008), vaatleb PKP, mida perekonnad reaalselt teevad keeltega perekonnas; millised on vanemate ideoloogilised arusaamad keelte kasutamisest ja suhtumised keelte kasutamisse igapäevaelus, ning kuidas kasutada oma eesmärke ja püüdlusi soovitud õpitulemuse saavutamiseks.

Lisaks keelepoliitikale sisaldab PKP veel ühte komponenti: lapse keele omandamist (Moin, Scwarz 2013: 102). Kui keelepoliitika võib olla nii haridussotsioloogia, sotsiolingvistika, kui ka pragmaatika haru, siis lapse keele omandamine on eelkõige psühholoogia ja psühholingvistika uurimisvaldkond. Keelepoliitika omakorda on rohkem tegelenud makrotasandi uurimustega – näiteks käsitletud keele kasutamist tööl või koolis, jättes suurema tähelepanuta keele kasutamise intiimsemates sfäärides, nagu kodus ja pereringis. Samuti on keele omandamise uuringutes põhirõhk olnud eelkõige

ükskeelsel keele omandamisel ja vaadeldud on lapsevanema ja lapse koostoimet kodus või klassis. Tunduvalt vähem on aga tähelepanu pööratud vanemate keele õpetamise reeglitele, hoiakutele või kavatsustele. Ühendades omavahel need kaks uurimisvaldkonda, on PKP sillaks kahe distsipliini vahel, tuginedes mõlemale neist ja võttes tähelepanu alla, mida perekonnad päriselt päevast-päeva teevad keeltega, millised on nende uskumused ja keeleideoloogia, ning milliseid eesmärges nad seavad keeleõppeks. Kui vaadelda lapse keele omandamist ainult psühholoogia vaatenurgast, siis see on ebapiisav, seletamaks sotsio-kultuurilisi tegureid lapse mitmekeelseks kujunemisel. (King, Logan-Terry, Fogle 2008)

Spolsky, PKP mõiste looja, võtab eelpoolmainitu kokku ja defineerib PKP. Tema järgi koosneb PKP kolmest põhikomponendist: keelepraktikast, keeleideoloogiast ja keelejuhtimisest. Keelepraktikat defineerib ta kui enamal või vähemal määral teadlikke valikuid, mida keelekogukond või kogukonna liige teeb keelt kasutades. Teist osa, keeleideoloogiat, defineerib Spolsky kui arvamusi ja uskumusi, mis keelekogukonnal keele ja keele kasutamise kohta on: mis on sobilik ja mitesobilik keele kasutamine, millistel keeltel või keelevariantidel on prestiiž. Kolmandat osa, keelejuhtimist, defineerib Spolsky kui autoriteeti omavate isikute või üksuste teadlikku keelevalikute suunamist. Autoriteetseks üksuseks võib olla näiteks kool või üks lapsevanematest. (Spolsky 2004: 5-14) Nende kolme näitajaga on võimalik analüüsida PKP-d nii mikrotasandi keelepoliitika kui ka lapse keele omandamise sotsiaalsete aspektide seisukohalt.

Keeleideoloogia kui keelepoliitika põhikomponent peegeldab poliitikute (perekonnas lapsevanemate) sotsiaal-poliitilisi ja majanduslikke huve. Ideoloogia on moraalsete seisukohtade väljendus. Ideoloogia mõjutab, kas ja mil määral kasvatatakse laps perekonnas mitmekeelseks, millised on vanemate suhtumised ja hoiakud etnilise keele edasiandmise vajalikkuse kohta ja millised suhtlusstrateegiad nad valivad perekonna keelepoliitika toetamiseks ja läbiviimiseks. (Spolsky 2009: 16)

Tuginedes arengupsühholoogiale, väidab De Houwer (1999: 86), et vanemate uskumused ja hoiakud ehk keeleideoloogia mõjutab vanemate otsuseid suhtlusstrateegiate ja keelevalikute tegemisel. Nimetatud protsess aga mõjutab lapse keelelist arengut.

Ideoloogiat võib vaadelda kui keele praktikate ja planeerimise alust ning seetõttu on ideoloogia praktika ja isiku sotsialiseerumise vahelüli. (De Houwer 1999: 86)

Keelepoliitikal on igal tasemel sotsioloogiline, lingvistiline, kultuuriline, poliitiline ja majanduslik mõõde. Mainitud faktorid mõjutavad otseselt inimese keelehoiakuid ja arusaamu keele õppimise ning mitmekeelsuse kohta, samuti ootusi laste hariduse ja mitmekeelse arengu osas. Sotsiaal-poliitilised ja majanduslikud tegurid on omavahel seotud. Näiteks võib inimesel olla hoiak, et mõne kindla keele oskus kindlustab talle kõrgema positsiooni ühiskonnas ja suurema sissetuleku. Kultuurilised tegurid on aga seotud sümboolsete väärtustega, mida konkreetne keel kannab. Sellest seisukohast võib keelt vaadelda kui kultuuriilmingut, mis kannab endas ühe kindla inimgrupi väärtusi, traditsioone ja uskumusi. Teisisõnu, kõnelejaskonna uskumused oma emakeele kohta on alus, millele keelepoliitika on üles ehitatud. (Curdt-Christiansen 2009; Schüpbach 2009)

Kui vanemad väärtustavad oma keelt ja kultuuri, on tõenäoline, et nad soovivad seda tutvustada ka oma lastele (Harding, Riley 2004). De Houwer (1999) rõhutab, et uskumused keele kohta üldiselt ja hoiakud mitmekeelsuse suhtes, nagu ka vanemate arvamused selle kohta, mismoodi ja mis järjekorras on kõige õigem keeli omandada, mõjutavad otseselt mitmekeelse perekonna suhtlusstrateegia valikut. Näiteks kui lapsevanem usub, et kahe keele segamine omavahel ei ole hea, siis ta väldib seda ise ja julgustab ka lapsi seda mitte tegema.

Samuti on vanemate keeleideoloogia seotud lapsevanemaks olemise sotsiaalsete aspektidega, ehk arusaamisega sellest, kes on „hea” lapsevanem ja kes on „halb” lapsevanem. Uurides USA hispaania-inglise mitmekeelsete perede keelepoliitikat, leidsid King ja Fogle (2006), et vanemad, kes nägid mitmekeelsust kui kingitust ja seetõttu olid otsustanud kasvatada oma lapsed mitmekeelseteks, määratlesid ennast kui „head lapsevanemad”, kuna nad kasutasid ära võimalust edastada oma lastele veel ühte keelt. (King, Fogle 2006) Mitmekeelsust on nähtud tihti probleemina neis ühiskondades, kus enamus on ükskeelne, või ühiskonnas, kus on juurdunud tugevad ükskeelsed hoiakud. Tavaliselt on see omane Euroopa riikidele. (Piller 2001: 68)

De Houweri (1999) järgi koosneb ideoloogia kahest komponendist. Esiteks, tavaliselt on vanematel selge idee ja hoiak selle kohta, millised keeli ja mis eesmärgil peres kasutada. See omakorda määrab ära teise komponendi, ehk hoiakud mitmekeelsuse suhtes, millest kasvab välja kolmas komponent, ehk vanemate arusaam võimalike suhtlemise tüüpide kohta (millist strateegiat kasutada).

Lähtuvalt eelpooltoodust, asutakse järgnevalt arutlema mitmekeelsuse teemal.

2.1.1. LAPSE MITMEKEELUS KUI IDEOLOOGILINE OTSUS

Kuna keelepoliitika üle otsustamine muutub aktuaalseks eelkõige juhul kui abikaasade emakeeled on erinevad, siis järgnevas alapeatükis arutletakse mitmekeelse isiku teemal PKP kontekstis. Mitmekeelsust ei käsitleta antud juhul mitte erinevate keelte kompetentsist lähtuvalt, vaid keskendutakse just sotsiaalsetele aspektidele. Mitmekeelsusest räägime kahes kontekstis – mitmekeelsus esimese põlve ungarlaste peredes ja mitmekeelsus mitmendat põlve elavate ungarlaste peredes.

Mitmekeelsusuuringuid iseloomustab eri uurimisuundade, lähenemisviiside ja meetodite rohkus. Mitmekeelseks inimeseks võib pidada isikut, kes igapäevaselt kasutab rohkem kui ühte keelt või murret (Grosjean 2010: 4) . Spolsky (2004) defineerib perekonda kui kõnelejaskonda, millele on omane keelepoliitika(d). Spolsky (2004) väidab, et kakskeelne pere on see, kus igapäevases suhtluses kasutatakse vähemalt kahte erinevat keelt või dialekti ja peres on elemente kahest erinevast kultuurist. Kakskeelses peres kasutab vähemalt üks pereliige aktiivselt mõnda muud keelt, mis erineb teiste pereliikmete keelest (Spolsky 2004: 38).

Põhjus, miks mitmekeelsed perekonnad järgivad mingit keelepoliitikat, peitub Tannenbaumi (2011: 3) järgi vanemate seotuses oma minevikuga, soovis hoida kontakti oma lastega ja kaitsta perekonna ühtsust.

Mitme keele omandamist käsitlevates uuringutes on välja toodud kolm põhifaktorit, mis mõjutavad vähemuskeele omandamist. Esiteks, suurema ohustatusega on vähemuskeel juhul kui peres kasutatakse teise keelena enamuskeelt. Sellisel juhul on tavaliselt „võitjaks“ siiski ühiskondlik dominantkeel, kuna kooliharidusest saadav keele sisend on tavaliselt rikkalikum ja kvaliteetsem kui see, mida suudab edastada pere (tavaliselt vaid üks lapsevanem). Teiseks, mingi keele omandamine vähemuskeele kontekstis on alati ebastabiilne ja mittetäielik protsess, mis sõltub tugevasti lapse otsesest pidevast kontaktist vähemuskeelega ja kontakti mitmekesisusest (näiteks kui palju laps saab päevas rääkida vähemuskeelt, kas ta saab praktiseerida keelt erinevates keskkondades ning erinevate inimestega). Kolmandaks, selleks, et vähemuskeelt väga hästi omandada, arendada ja

põlvkondade kaupa edasi anda, on võtmetähtsusega lugemis- ja kirjaoskuse arendamine. (Schwarz 2008: 403)

Tavaliselt vanemad, kes on otsustanud lapsed kasvatada mitmekeelseteks, loodavad, et tulemuseks on tasakaalustatud lisanduv kakskeelsus. Siiski on mitmekeelsuse uurijad seisukohal, et tõeliselt tasakaalustatud kakskeelseid on väga vähe, kuna keelte omandamise kontekst ja kasutamine „võistleb alati ruumi ja domineerimise üle“ . (Seliger 1989: 178)

Grosjean (1982: 169, 173) räägib laste mitmekeelsusest kui „planeeritud afäärist“, kuna just mitmekeelsetes peredes on lapsevanemal vaja langetada otsus, kas kasvatada last ainult ühes keeles (tavaliselt enamuskeeles) või anda edasi ka oma etnilist keelt. Kui eespoolmainitud faktorid on universaalsed nii esimese põlve kui mitmenda põlve ungarlaste perede puhul, siis viimane, võimalus valida, kas edastada etnilist keelt või mitte, puudutab eelkõige mitmendat põlve siin elavaid ungarlasi, kuna esimest põlve siin elavate ungarlaste enamuskeelee oskus ei ole emakeele tasemel.

Siinkirjutaja väidab, et eesti-ungari mitmekeelsuse puhul võib keelte sugulus mingis osas soodustada keelte omandamist. Soodustavaks faktoriks võib olla näiteks soome-ugriline keelte tüpoloogia ja teatav grammatiline sarnasus. Samas, ungarlaste keelehoiakuid võib mõjutada ka asjaolu, et ungari keel on teadusliku määratluse järgi keskmise suurusega keel (3 – 25 milj kõnelejat) (Ehala, Koreinik 2014: 489), mis omab riigikeele staatust vaid Ungaris ja seetõttu võib laiemas maailma kontekstis tunduda „väikese ja ebaolulisena“, mistõttu pole selle keele edastamine järgnevale põlvkonnale tähtis.

Keelte omandamise järjekorra põhjal võime eristada samaaegset (*ingl: simultaneous*), järjestikust (*ingl: sequential*) ja taanduvat (*ingl: subtractive multilingualism*) mitmekeelsust. Samaaegne keelte omandamine tähendab, et perekonnas hakkab laps sünnist alates omandama kahte erinevat keelt. Järjestikune keelte omandamine tähendab, et laps omandab ühe (või kaks), tavaliselt vähemuskeelee kodus, teise keele, tavaliselt ühiskonnas kasutusel olevat keelt, hakkab ta õppima lasteaeda või kooli minnes. Esimesed kaks omandamise viisi viivad õnnestumise korral tasakaalustatud lisanduva mitmekeelsuseni. Taanduv mitmekeelsus viitab ühe keele (tavaliselt koduse

vähemuskeele) asendamisele teise keelega (tavaliselt enamuskeelega). See võib olla tingitud mitmetest teguritest, sealhulgas suuremast kokkupuutest teiste (enamus)keeltega, vanemate ja ühiskondlike institutsioonide keelehoiakutest, haridusvalikutest või lapse isiklikest eelistustest. (Grosjean 2010: 179)

Taanduvast mitmekeelsusest ja keele vahetusest saab eelkõige rääkida mitmenda põlve ungarlaste puhul, kuna tavaliselt puudutab keele vahetus just neid immigrante ja nende järeltulijaid, kes assimileeruvad asukohamaa kultuuri. Keele kui olulise „tööriista” kadu võib halvendada põlvkondadevahelist läbisaamist ja takistada lapse suhtlemist esivanemate või teiste lähedastega. Fishmani väite kohaselt toimub keele vahetus tavaliselt kolmandaks põlvkonnaks peale asukohamaale saabumist. Mida nooremas eas päritolumaalt lahkutakse, seda tõenäolisem on suhteliselt kiire etnilise keele vahetamine enamuskeele vastu. (Verdon 2013: 170) Curdt-Christiansen (2013: 3) väidab, et keelevahetuse põhjuseks võib olla lapsevanema nõrk usk enda suutlikkusse toetada oma lapse mitmekeelset arengut.

Osalise või täieliku keelevahetuse tingimustes saab etnilisest keelest rääkida kui pärandkeelest (*ingl: heritage language*). Uurides Austrias elavate ungarlaste keelekasutust, toovad Csire ja Laakso (2011: 97) välja pärandkeelele omased jooned, mis on täheldatavad ka käesoleva bakalaureustöö keelejuhtidel. Esiteks on mitmenda põlve ungarlased Eestis õppinud ungari keelt kodus oma vanematelt kui ühiskondlikku vähemuskeelt. Teiseks räägivad nad siiani ungari keelt oma vanematega või ka teiste pereliikmetega. Kolmandaks on nad omandanud koolihariduse eesti keeles, õppides ka teisi võõrkeeli, v.a ungari keelt. Neljandaks, paljudes igapäeva elu valdkondades on dominantkeeleks eesti keel. Pärandkeele valdamine varieerub tugevasti – mida madalam on pärandkeele oskus, seda tõenäolisemalt minnakse üle enamuskeelele (Csire, Laakso 2011: 98).

Nagu keele vahetusel, on ka keele säilitamisel oma põhjused. Lisaks makrotasandi teguritele mõjutavad lapsevanemate otsust keelt säilitada ka lapsevanemate positiivsed keelehoiakud mitmekeelsuse suhtes, mis soosivad rohkem kui ühe keele omandamist kodus. Siiski on keelehoiakud tihedalt seotud makrotasandi mõjuteguritega.

Laste mitmekeelsuse arengut soodustavad ka perekonna seotus ja omavahelised emotsionaalsed sidemed. Nimetatud faktor on seotud sissejuhatuses mainitud Fishmani riversiivse keelevahetuse mudeli ja Tannenbaumi tähelepanekutega PKP psühholoogiliste ja emotsionaalsete aspektide kohta. Tannenbaum (2011: 3) rõhutab, et vähemuskeele säilitamine ei ole oluline mitte ainult keelilise väljendusoskuse seisukohast, vaid keelt tuleb näha ka kui põlvkondade vahelist ühenduslüli ja kultuuri edasi andjat. Sarnane tegur sisaldub ka Fishmani riversiivses keelevahetuse mudelis, mis väidab, et immigrantide kalduvus hinnata oma esialgset kultuuri julgustab neid oma etnilist keelt edasi andma ka oma järeltulijatele. Lisaks vanematele aitavad „olulised teised“, nagu näiteks vanavanemad ja lähisugulased, säilitada etnilist keelt. (Fishman 1991: 10-12)

Mitmekeelsusest saame tavaliselt rääkida rände tingimustes. Keele kasutamise mustrid, vähemuskeele edasiandmine lastele ja keele kadu on otseselt mõjutatud, milliste etnolingvistiliste keskkondade vahel ränne toimub – kas emigreerutakse vähemuskeskkonnast enamuskeskkonda või vastupidi, või kas ränne toimub hoopis vähemuskeskkonnast vähemuskeskkonda. Uuringud näitavad, et korduvrände on omane sidemete säilitamine oma päritolumaaga ja seetõttu on ka PKP suunatud etnilise keele edasiandmisele oma lastele. Korduvrände alla kuulub ka etnilise diasporaa naasemine päritolumaale. (Bartha 1999a: 163)

Keele omandamise seisukohast on olulise tähtsusega, kas keel on omandatud emakeelses või vähemuskeelses keskkonnas. Eestis elavad mitmenda põlve ungarlased on pärit keskkonnast, kus nende emakeel oli vähemuskeel. Sarnaselt Eestiga, oli Nõukogude Liidu perioodil Ukrainas, Taga-Karpaatides suurima prestiiži ja staatusega keel vene keel, selle kõrval teise riigikeelena ukraina keel. Ungari keel oli vähemuskeel, mis sadade aastate vältel on olnud kontaktis kahe ida-slaavi keelerühma keelega – ukraina ja vene keelega. Sellest tulenevalt on Taga-Karpaatides räägitav keel üks ungari keele variantidest, mis on mõjutatud erinevate keelekontaktide poolt. Varasemad uuringud näitavad, et etnilise keele säilimist on rohkem nendes piirkondades, kus on suurem ungarikeelne kogukond (Transilvaania, Slovakkia ja Ukraina). (Csernicskó 2005: 101-103)

2.1.2. MITMEKEELSUSE STRATEEGIA KUI KEELE ARENGU TOETAJA

Mitmekeelsete perede struktuur ja enamus- ning vähemuskeelte jaotumine jagavad mitmekeelsed pered kuude eri tüüpi, mille põhjal on võimalik eristada mitmekeelsete perede suhtlusstrateegiaid. Valitud strateegia aitab perekonnaliikmetel juhtida keele kasutamist ning samaaegselt väljendab ka vanemate ja laste väärtuseid, hoiakuid ja arusaamu keelte kohta. (Schwarz, Verschik 2013: 226)

Laste mitmekeelsuse väljakujundamiseks peres võib eristada kuut erinevat strateegiat. Lähtuvalt vanemate emakeel(t)est ja ühiskonnas domineerivast keel(t)est tuleb laste sündides otsustada, kas kumbki vanem räägib lapsega oma emakeeles, millest üks keel võib olla ka ühiskonna dominantkeel, või juhul kui kummagi vanema emakeel ei ole ühiskonnas domineeriv keel, tuleb otsustada, kas kodus räägitakse ainult vähemuskeeles või minnaks lapsega suheldes üle enamuskeelele. Otsus ise on üks perekonna ideoloogilistest valikutest, mis tuleb teha hiljemalt esimese lapse sündides. (King, Fogle 2006: 696)

Käesoleva töö seisukohast on otstarbekas pikemalt peatuda vaid kahel strateegial, kuna kõik intervjueritud pered olid valinud laste mitmekeelsuse toetamiseks just need. Esimene neist kirjeldab sellist mitmekeelsuse tüüpi perekonnas, kus vanematel on erinevad emakeeled, kuid mõlemad vanemad on mingil määral pädevad partneri emakeeles. Lapsega räägib kumbki vanematest oma emakeeles. Ühe vanema keel on ühtlasi ka ühiskonnas dominantne keel. Seda strateegiat nimetatakse „üks vanem – üks keel” (*ingl: one parent – one language*) strateegiaks. (Döpke 1992)

Teine töö seisukohast tutvustamist vajav strateegia on „kahekordne mittedomineeriv kodune keel ilma ühiskonna toetuseta” (*ingl: „double non-dominant home language without community support”*), kus vanemate emakeeled on erinevad ja kumbki nendest keeltest ei ole ühiskonnas domineeriv. Lapsega räägivad mõlemad vanemad sünnist saati oma emakeeles. Enamuskeelt hakkavad lapsed omandama lasteaias või koolis. (Döpke 1992)

Esimene mainitud strateegia, „üks vanem – üks keel” (edaspidi töös ÜVÜK) on üks levinumaid ja enim uuritud lapse kakskeelsuse edendamiseks mõeldud PKP. Esmakordselt mainis strateegiat Ronjat (1913, viidatud Piller 2001 kaudu), kelle poeg kasvas tasakaalustatud kakskeelseks, õppides kodus emalt saksa keelt ja isalt prantsuse keelt. (Piller 2001)

ÜVÜK-i kasutavate perede uuringud näitavad siiski märkimisväärseid erinevusi strateegia elluviimisel, igapäevases suhtluses ja laste keelelises pädevuses. Teisisõnu, kasutades nimetatud strateegiat, kasvavad osadest lastest tasakaalustatud aktiivsed kakskeelsed inimesed, samal ajal kui teised võivad kogeda etnilise keele kadu. (King, Logan-Terry, Fogle 2008: 913)

ÜVÜK-i kasuks otsustamist mõjutavad vanemate hoiakud. Näiteks enamik lapsevanemaid usub, et ÜVÜK on kindel viis saavutamaks tasakaalustatud kakskeelsust. Teine väga levinud hoiak on, et mitmekeelsus on investering tulevikku ja varajane keele omandamine emakeelselt vanemalt aitab sellele protsessile kaasa. Siiski näitavad varasemad uuringud, et paljud pered ebaõnnestuvad ÜVÜK-i elluviimisel. ÜVÜK ei toimi võrdselt hästi kõigi kakskeelsete perede puhul. Samuti esineb harva olukord, kus perekonnas on kasutusel ainult nimetatud strateegia. Tavaliselt siiski segatakse keeli omavahel ja vaid üksikuid vanemad suudavad keeli täiesti lahus hoida. (Piller 2001: 67 – 70). Döpke (1992) läbi viidud kuue inglise-saksa mitmekeelse pere uuringutest ilmneb selgelt, et ÜVÜK oli kõige edukam vaid neil juhtudel, kus vanemad olid kõige järjekindlamad antud strateegia elluviimisel ja pidasid sellest väga rangelt kinni.

Teine käesoleva töö seisukohast oluline strateegia on „kahekordne mittedomineeriv kodune keel ilma ühiskonna toetuseta”. Selles olukorras kujuneb kõige tõenäolisemalt välja trilinguaalsus e kolmkeelsus, kus kodus omandab laps kaks vähemuskeelt ja alates lasteaiast hakkab omandama enamuskeelt. Siiski on strateegia sarnane ÜVÜK-ile, kuna ka kahekordse mittedomineeriva koduse keele puhul räägivad mõlemad lapsevanemad lapsega ainult oma emakeeles.

Laste koodide segunemise korral mitmekeelses suhtluses on Lanza (1997) välja töötanud mitmekeelse suhtluse strateegiad. Lanza on oma suhtlusstrateegiad loonud ükskeelse

keeleomandamise strateegiate põhjal. Võib eristada kuut strateegiat: üleküsimine (*ingl: minimal grasp strategy*), mille puhul lapsevanem justkui ei saa aru lapse öeldust ja palub tal teises keeles uuesti öelda; eriküsimustega suunamine (*ingl: expressed guess strategy*), mille puhul lapsevanem esitab oma keeles lapsele küsimusi; kordamine (*ingl: repetition strategy*), kus lapsevanem palub korrata öeldut oma keeles; mitteväljategemine (*ingl: a move on strategy*), mida kasutades lapsevanem ei reageeri mitte kuidagi lapse teises keeles öeldule; koodivahetus (*ingl: code swiching*), mille puhul lapsevanem vahetab koodi lapse keelekasutuse kohaselt, ja laenamine (*ingl: borrowing*), kus teise keelde kuuluv sõna laenatakse vestlusesse. Viimane on tavaline neil juhtudel, kus ühe keele kontekstiga seotud sõna võetakse teise keelde üle tõlkimata kujul. (Lanza 1997: 262-263)

2.2.KEELEPRAKTIKA JA KEELEPOLIITIKA JUHTIMINE

Järgnevas peatükis vaadeldakse, kes määravad perekonnas keele praktikat ja kes seda juhivad. Nagu eelnevas peatükis räägiti, määrab ideoloogia (nii lapsevanem kui ühiskond) selle, mismoodi hakatakse peres keeli kasutama. Teisisõnu, ideoloogia määrab praktika. Juhtimine omakorda näitab, mismoodi ideoloogia põhjal on võimalik praktikat mõjutada.

PKP juhimise keskseks ideeks on kontroll koduse keelekeskkonna üle. Perekonna keelepraktika määravad tavaliselt vanemad. Muutuvad tingimused, näiteks nooremate laste sünd, ühe abikaasa teise keele pädevuse tõus, laste kooli minemine või kolimine teise riiki, võivad aga praktikat muuta. See omakorda eeldab kasutusel oleva praktika kohandamist uute tingimustega, mis võib kaasa tuua ka senise ideoloogia muutmise. Kui näiteks leitakse, et püstitatud eesmärkide saavutamiseks ei ole senine praktika tõhus, siis võidakse ideoloogilised lähtekohad ümber hinnata ja seeläbi muuta ka praktikat. (Spolsky 2004)

Kuid mitte ainult vanemad ei määra PKP-d. Tuginedes oma uurimustele, väidab Stavans (2012), et perekonna keelepraktika on vastastikusel suhtlusel põhinev ja et selle kujundamisel on oma roll ka lastel. Vanemate hoiakud keele säilitamise või keelevahetuse osas varieeruvad ajas ja olukorras. Igas perekonnas on lapsed mingil moel sekkunud PKP juhtimisse või vähemalt esitanud vanematele suuri väljakutseid enda ideoloogia läbiviimisel. Lapsed on vahelüli vanemate poolt välja kujundatud PKP ja välismõjutajate (eakaaslased, teised sugulased, kool) vahel. Lapsed võivad peres teha iseseisvaid samme PKP muutmiseks. Näiteks kui laps omaalgatuslikult keeldub vähemuskeeles rääkimast või lugemast, võib üks vanematest loobuda oma keele edastamisest. (Spolsky 2009; Stavans 2012: 2)

Ka vanemate õdede-vendade olemasolu mängib suurt rolli põlvkondadevahelise keele edastamisel. Vanemate laste keelekasutus mõjutab otseselt nooremate õdede-vendade keelekasutust ja kirjaoskuse väljakujunemist vähemuskeeles. Just vanemad õed-vennad on need, kes toovad enamuskeele koju ja räägivad seda aeg-ajalt vanematega ning regulaarselt nooremate õdede-vendadega. Õdedel-vendadel ja laste eakaaslastel on suur

mõju sellele, mida lapsed teevad või ei tee keelega, ehk teisisõnu, neil on oma roll perekonna keele juhtimises. Rääkides laste rollist keelepraktika juhtimisel, nimetab Luykx (2005) lapsi „sotsialiseerimise vahendajateks“, kes enamuskeelses keskkonnas kooliharidust omandades toovad enamuskeele koju, kasutavad seda aeg-ajalt vanemate ja vendade-õdedega suheldes, tõstes seeläbi pereliikmete enamuskeele pädevust. Uurides ketšua keelt emakeelena rääkivate vanemate keelepoliitika kujundamist hispaaniakeelses enamuskeskkonnas, väidab ta, et juhul kui kool survestab lapsevanemat loobuma oma etnilisest keelest ja väidab, et etnilise keele omandamine võib raskendada lapse enamuskeele omandamist, siis võib lapsevanem loobuda oma etnilise keele edastamisest perekonnas. Seda eelkõige juhul kui tal endal on olemas teatav enamuskeele pädevus. (Luykx 2005)

Uurides Austraalia vähemuskeelseid kogukondi, toob ka Verdon (2013) välja, et lastel on põhiroll koduse vähemuskeele säilitamisel või kaol. Oma uuringutes väidab ta, et lapse keelevalik on seotud peale peresiseste hoiakute ka õdede-vendade olemasoluga ja koduväliste mõjutajatega, nagu näiteks eakaaslased. Nooremate õdede-vendadega hakatakse tihti rääkima enamuskeeles ja suhtlus eakaaslastega enamuskeeles võib mõjutada last vähemuskeelest loobuma. Spolsky (2009) rõhutab, et vanem saab võimalusel suunata last suhtlema nende eakaaslastega, kellel on sama vähemuskeel. Seda saab muidugi teha vaid teatud vanuseni.

Võttes eelnevat kokku, võib järeldada, et PKP juhtimine on mitmetasandiline protsess. Esiteks, lähtuvalt oma keelehoiakutest kujundavad vanemad välja oma keeleideoloogia, millele tuginedes kujuneb välja keelte kasutamise praktika. Samas mõjutavad ja juhivad praktikat nii lapsed, tuues koju enamuskeelt, kui ka teised ühiskonnas autoriteetsed isikud, näiteks õpetajad, kes laste ja vanemate kaudu võivad neid mõjutada keeleideoloogilisi otsuseid muutma.

3. MEETODI JA OSALEJATE TUTVUSTUS

Käesoleva uurimuse seisukohalt defineeritakse perekonda kui nuklearperekonda e elementaarperekonda, mis koosneb kahest eri soost abielus täiskasvanust ja nende lastest.

Bakalaureusetöö jaoks on kogutud materjali jaanuarist aprillini 2015. Kasutusel oli poolstruktureeritud intervjuu, mis koosnes 68 küsimusest, jagunedes viie erineva teemaploki vahel. Keelejuhtideks oli viis mitmekeelset perekonda, kus üks abikaasast on ungarlane. Küsimused puudutasid kõiki kolme Spolsky PKP komponenti. Keelepraktika kohta esitatud küsimused puudutasid laste ja vanemate keelekasutust (millist keelt räägitakse?) nii omavahel kui teineteisega suheldes. Keelejuhtimisega seotud küsimused puudutasid eelkõige suhtlust eakaaslastega ja autoriteetsete isikute mõju keelekasutusele. Keeleideoloogiat puudutavad küsimused sisaldasid eelkõige keelehoiakute (keele müüdid, keele omandamise ja edasiandmisega seotud suhtumised, suhtumine mitmekeelsusesse) ja haridusega seonduvat, vanemate keelevalikuid kirjasõna tutvustamisel, meedia rolli ning suhet „oluliste teistega“.

Abikaasasid intervjueriti eraldi. Ungarlasest abikaasal oli võimalus valida, kas ta vastab küsimustele eesti või ungari keeles. Küsimustiku tõlkis siinkirjutaja ungari keelde ja viis läbi ungari keeles kolm intervjuud (pere 1 mees, pere 3 mees ja pere 4 naine: kõik esimese põlve Eesti ungarlased). Intervjuud litereeris siinkirjutaja ja vormistas tekstifailiks. Käesoleva töö analüüsi osas esitatud pere 1 mehe, pere 3 mehe ja pere 4 naise tsitaadid intervjuust on tõlgitud ungari keelest eesti keelde.

Perekonnad valiti põhimõttel, et esindatud oleksid nii nende ungarlaste pered, kes elavad siin juba mitmendat põlve, kui ka nende pered, kes on saanud Eestisse elama viimase kümne aasta jooksul. Algselt oli plaan kummastki grupist intervjuerida kolme perekonda, kuid lõpp-tulemus kujunes välja selliselt, et kolm perekonda esindavad viimase kümne aasta jooksul tulnuid ja kaks perekonda mitmenda põlve elanikke. Kuna töö üheks eesmärgiks on kirjeldada vanemate ja laste suhtlusmustreid, siis üheks valiku tingimuseks oli, et peres kasvab laps vanuses 1-7 aastat. Perede üldandmed on esitatud tabelis 1.

Kahe pere intervjuud lindistati vastajate kodus, kolme pere intervjuud kohvikus. Viiest perest kolm elas Tartus, kaks Tallinnas. Intervjuud kestsid 40 min kuni 1,5 tundi.

Pere 1 (edaspidi P1): Naine (edaspidi P1N) on eestlane, mees on ungarlane. Naine on sündinud ja üles kasvanud Eestis, Tartu linnas. Mees (edaspidi P1M) on sündinud ja üles kasvanud Ungaris, Pécsi linnas. Naine on ükskeelne, emakeeleks eesti keel. Mees on ükskeelne, emakeeleks ungari keel. Naisel on eesti kodakondsus, mehel on ungari kodakondsus. Peres kasvab kolm last: 7-, 5- ja 2-aastane poiss. Pere elab Tartus.

Pere 2 (edaspidi P2): Naine (edaspidi P2N) on ungarlane, mees (edaspidi P2M) rahvust määratleda ei oska, ütleb, et on EV kodanik. Naine on sündinud ja üles kasvanud Eestis, Tartu linnas. Mees on sündinud väljaspool Eestit, kuid üles kasvanud Eestis. Naine on kolmkeelne, valdab emakeele tasemel ungari, vene ja eesti keelt. Mees on ükskeelne, emakeeleks vene keel. Mõlemal on eesti kodakondsus. Peres kasvab kaks last: 7-aastane tütar ja 4-aastane poeg. Pere elab Tartus.

Pere 3 (edaspidi P3): Naine (edaspidi P3N) on eestlane, mees (edaspidi P3M) on ungarlane. Naine on ükskeelne, emakeeleks eesti keel. Mees on ükskeelne, emakeeleks ungari keel. Naine on sündinud ja üles kasvanud Eestis, Viljandis. Mees on sündinud ja üles kasvanud Ungaris. Naisel on Eesti kodakondsus, mehel on Ungari kodakondsus. Peres kasvab kolm last: 8-, 5- ja 3-aastane tütar. Pere elab Tartus.

Pere 4 (edaspidi P4): Naine (edaspidi P4N) on ungarlane, mees (edaspidi P4M) on eestlane. Naine on ükskeelne, emakeeleks ungari keel. Mees on ükskeelne, emakeeleks eesti keel. Naine on sündinud ja üles kasvanud Ungaris, Pápas. Mees on sündinud ja üles kasvanud Eestis, Tallinnas. Mehel on Eesti kodakondsus, naisel on Ungari kodakondsus. Peres kasvab üks laps: 1,8 aastane tütar. Pere elab Tallinnas.

Pere 5 (edaspidi P5): Naine (edaspidi P5N) on ungarlane, mees (edaspidi P5M) on eestlane. Naine on kakskeelne, valdab eesti ja ungari keelt. Mees on ükskeelne, emakeeleks eesti keel. Naine on sündinud ja üles kasvanud Eestis. Mees on sündinud ja üles kasvanud Eestis. Mõlemal on eesti kodakondsus. Peres kasvab kaks last: 8- ja 6-aastane tütar. Pere elab Tallinnas.

Tabel 1: Intervjueeritud perede üldtaust

	rahvus	emakeel	haridus	sünnikoht	kodakondsus	laste arv	elukoht
PERE 1: ema	eestlane	eesti	kesk	Eesti	Eesti	3	Tartu
isa	ungarlane	ungari	kõrgem	Ungari	Ungari		Tartu
Pere 2: ema	ungarlane	ungari-vene-eesti	kõrgem	Eesti	Eesti	2	Tartu
isa	-	vene	kõrgem	NSVL	Eesti		Tartu
Pere 3: ema	eestlane	eesti	kõrgem	Eesti	Eesti	3	Tartu
isa	ungarlane	ungari	kesk-eri	Ungari	Ungari		Tartu
Pere 4: ema	ungarlane	ungari	kesk	Ungari	Ungari	1	Tallinn
isa	eestlane	eesti	kesk-eri	Eesti	Eesti		Tallinn
Pere 5: ema	ungarlane	ungari	kõrgem	Eesti	Eesti	2	Tallinn
isa	eestlane	eesti	kõrgem	Eesti	Eesti		Tallinn

4. PEREDE KEELEPRAKTIKA JA JUHTIMISE ANALÜÜS

Käesolevas peatükis vaadeldakse, millist omavahelise suhtluse ja lastega suhtlemise praktikat kirjeldavad abikaasad, mis keeles suhtlevad lapsed omavahel ja kuidas mõjutavad PKP-d eakaaslased. Pereliikmete omavaheline suhtluskeel ja kasutusel olev mitmekeelsuse strateegia on nähtav tabelist 2.

Viis intervjueeritud perekonda kirjeldasid üsna erinevaid perekonna keelepoliitikaid. Vaatamata sellele, et perekondade profiilid olid sarnased (kaks vanemat, ungari-eesti mitmekeelsus, kahes peres vene keele kasutamine, laste olemasolu, elukoht Eestis), kirjeldasid nad erinevalt suhtlusstrateegiate kasutamist nii abikaasade kui laste vahel. Samuti oli eesti keele positsioon perekonniti erinev.

Tabel 2: Omavaheline suhtluskeel peredes ja mitmekeelsuse strateegia

	PERE 1	PERE 2	PERE 3	PERE 4	PERE 5
ema-laps	eesti	ungari	eesti	ungari	eesti
isa-laps	ungari	vene	ungari	eesti	eesti
õed-vennad	ungari-eesti	ungari-vene	eesti	-	eesti
abikaasad omavahel	vene-eesti- ungari	vene-eesti	ungari - eesti	inglise- eesti- (saksa)	eesti
kas keeli segatakse	jah	jah	jah	jah	ei
strateegia	ÜVÜK	kahekordne mittedomineeriv kodune keel	ÜVÜK	ÜVÜK	-

P1 kirjeldas, et abikaasade omavaheline suhtluse keel on algusest peale olnud vene keel, millele on aja jooksul lisandunud ka ungari keel. Abikaasade omavahelises keelekasutuses esineb keelte segamist.

P1M: *„Nüüd on selline huvitav olukord. Vene keel ikkagi on jäänud meie keeleks, tavaliselt räägime vene keeles. Või ka siis kui konkreetselt on vaja ruttu midagi öelda. Ütleme nii, et ma ei teagi, hakkab rääkima ungari keeles ja siis näiteks pärast jätkan kohe vene keeles, noh selliseid asju esineb. Kuna aga peres on kolm last, siis mina üks ole, nendega räägin ungari keeles. Ei olegi palju aega abikaasaga omavahel rääkida. Nii et mina kodus päris palju peale tööd kui koju tulen räägin ungari keeles.“*

P1M väidab, et abikaasade omavaheline suhtluskeel on ajaga muutunud ja üha enam kasutatakse omavahelises vestluses ungari keelt:

„No, varem üks ole ainult vene keeles rääkisime omavahel, aga kuna abikaasa juba päris hästi oskab ka ungari keelt, siis tegelikult ka ungari keelt räägime palju. No näiteks kui pikemat aega elmine aasta olime Ungaris, siis seal vene keelt peaaegu omavahel ei rääkinud väljaspool kodu kui kuskil käisime. Abikaasa räägib palju ungari keeles. Mina eesti keeles nii palju ei räägi.“

Lapsed kasutavad suhtluses nii eesti keelt kui ungari keelt. Kommenteerides laste omavahelist keelekasutust ütleb P1M:

„Kaks suuremat nemad räägivad ungari keeles omavahel. Nagu mäletan, oli midagi sellist, et alguses eesti keeles hakkasid rääkima, aga siis abikaasa ütles neile, et räägi vennaga ungari keeles, sest niikuinii Eestis oleme ja ümberringi on igal pool eesti keel, et siis vähemalt, kuidas ma ütlen, et omavahel vähemalt ungari keeles räägivad. Aga näiteks nüüd on üks asi, et suurem laps keskmisega räägib ungari keeles, aga näiteks kõige väiksemaga eesti keeles.“

Antud vastusest nähtub ka PKP juhtimisega seonduv, kus noorema lapse sündimisel suunab ema, kui autoriteetne isik peres, lapsi vähemuskeelt kasutama.

Lapsed pöörduvad ema poole eesti keeles ja isa poole ungari keeles. Isa räägib lastega ungari keeles ja parandab laste kõnet, juhul kui laps ei tea mõnda sõna ungari keeles, s.t isa kasutab kordamise strateegiat.

P1M *„Ungari keeles räägime üksteisega, ehkki muidugi tuleb ette, et lapsed juhuslikult ei tea mõnda sõna või väljendit ungari keeles ja siis ütlevad selle eesti keeles. Sellisel juhul ma alati parandan ja ütlen ungari keeles. Oli selline juhtum, kus kindlad sõnad juba eesti keeles olid neil olemas, aga*

ungari keeles veel ei osanud. Aja jooksul muutus ja pärast ka ungari keeles õppisid ära. See oli seotud ümbrusega, et just näiteks kellega kus oli laps käinud. Kujutan ette, et näiteks minuga mingis kohas ei olnud veel käinud ja siis ungari keeles nad ei osanud selle kohta öelda. On selliseid sõnu ja väljendeid siiaaani, mida lapsed ei tea. Vanem laps saab väga hästi ka vene keelest aru. Abikaasaga omavahel kui räägime ja tahame, et laps aru ei saaks, siis oleme sunnitud inglise keeles rääkima, on selliseid juhuseid.“

Emad räägib lastega eesti keeles, kuid kui lapsed ütlevad mõned sõnad vahele ungari keeles, siis ta ei pööra sellele tähelepanu, s.t kasutab mitteväljategemise strateegiat. Mõned sõnad, mis kuuluvad spetsiifiliselt Ungari kultuuri juurde on kõnes tõlkimata kujul kasutusel laenudena.

P1N: *„No mina ikka muidugi olen oma lastega rääkinud alati eesti keeles ja nemad on ka mulle vastanud eesti keeles. Muidugi tuleb ette, et kui nad mõnda sõna ei tea või ei tule meelde, siis ütlevad ungari keeles. Aga kuna ma niikuinii saan aru, siis ma ei pööra sellele tähelepanu. On ka mõned sõnad, mida ma ise kasutan ungari keeles. Neid on eesti keelde raske tõlkida. No näiteks „locsolás” (eesti: „kastmine”. Vana ungari lihavõtete komme, kus esimesel ülestõusmispühal lähevad poisid tüdrukute juurde ja pritsivad neile tualett-vett juustesse või valavad vett pähe) või „kürtöskalács” (eesti: traditsiooniline ungari küpsetis: keerusai)*

Lastega kasutatav strateegia on ÜVÜK.

P2 kasutab lastega suheldes strateegiat „kahekordne mittedomineeriv keel ilma ühiskonna toetuseta“. Mõlemad vanemad räägivad lapsega oma emakeeles.

P2N: *„Mul esimene on tütar, tema õppis esimesena ära ungari keele. Tal oli ungari keel täiesti dominantne. Ja ma mäletan, et siis kui ta oli hästi pisike, siis mees, minu abikaasa, hakkas ka temaga mingisuguseid neid ungarikeelseid sõnu ütleva. Siis ma olin hästi vihane ta peale, et sina räägi ikka vene keeles ja mina räägin ungari keeles. Tütrel oli esimene ungari keel, siis tuli vene keel ja ta hästi kiiresti õppis ära vene keele. Ja siis ta läks eesti lasteaeda, õppis ka päris kiiresti eesti keele ka ära. Ja pojal oli jällegi nii et tema üldse õppis raskemini keelt rääkima, hiljem kui tütar. Ja tegelikult, noh, ma ei ütleski, et tal üks keel oleks dominantne. Ta mõlemat räägib. Võib-olla siiski tal ka see ungari keel tugevam kui vene keel. Aga nüüd ta läks eelmisel aastal eesti lasteaeda.“*

Antud vastusest tuleb ka välja, et lapsevanem, antud juhul ema, kui autoriteetne isik peres, suunab PKP kujundamist.

Aja jooksul on vanem laps hakanud järjest rohkem kasutama eesti keelt, sest ta läks kooli. See omakorda tõestab väidet, et lapsed ise osalevad PKP kujundamises, lapsevanematel võib olla vaid suunav roll. Vastusest nähtub, et ema üritab sekkuda lapse PKP kujundamisse, kasutades vestluses kordamise strateegiat.

P2N: „Ma ütlen, et eriti nüüd kui laps läks kooli, ta käib nüüd esimeses klassis, siis toimus kohe muudatus, sest et ta suhtleb ju terve päeva eesti keeles. Tal on tegelikult palju kergem ennast mõnedes teemades eesti keeles väljendada ja ta püüab teha seda trikki, et räägib minuga eesti keeles. Mina olen hästi põikpäine, ja ma teen sellist nägu, nagu ma ei saaks aru. Siis ta peab kõik need asjad üle kordama. Kas ta ise kordab üle või ma tõlgin tema teksti ära ungari keelde.“

Abikaasad kasutavad omavahelises suhtluses enamjaolt vene keelt, kuid ka segavad keeli. Vastates küsimusele keelte segamise kohta, ütleb naine:

P2N: „Üldkasutatavad sõnad, terminid, mida ei ole mõtet tõlkida.“ Kas sa oled Töötukassas“? Või näiteks „Ty paidjoš v Kaubamaja“? Tegelikult me kogu aeg rääkisime niimoodi. Tegelikult noo, mul on mõnikord niimoodi lihtsalt mugavam, kiirem, tuleb sõna pähe, siis me ei pea niimoodi pikalt ootama-mõtleva, et kuidas see nüüd täpselt vene keeles oli.“

Lapsed kasutavad omavahelises suhtluses põhiliselt ungari keelt, aga vahepeal ka vene keelt.

P3 omavaheline suhtluskeel on muutunud aja jooksul. Suhte alguses räägiti ungari keeles, kuid kuna mees on ära õppinud eesti keele, siis igapäevaselt kasutatakse omavahelise suhtluskeelena pigem eesti keelt. Keeli segab põhiliselt naine, kuna ungarikeelne väljendusoskus on ajaga halvemaks jäänud.

P3N: „Varem me rääkisime ainult ungari keelt. Nüüd on eesti keel tulnud juurde. Selle põhjus on see, et minu abikaasa on eesti keele ära õppinud ja minu ungari keel on jäänud viletsamaks. Sellepärast mina lisan ungari keelt rääkides eestikeelseid sõnu.“

Laste keelelist arengut kirjeldab ema:

P3N: „Kõige vanem laps hakkas lauseid ütleva alla 2 aastasena ja neil kõigil on tegelikult see iseloomulik. Teised hakkasid umbes samas vanuses. Ja kõigil on olnud alguses mõned sõnad ungari keeles, kuid enamasti eesti keeles. On olnud pikem periood, kus nad on ungari keelest saanud aru samaväärselt eesti keelega, aga vastanud on eesti keeles. Ja siis ütleva nii, kõige

vanem tütar vast kolmesena hakkas eristama keeli, ta ei seganud neid enam, peale kolme. Kõige noorem praegu, kes on kahene, teeb seda varem, et tema juba praegu suht hästi eristab.“

Laste omavaheline suhtluse keel on eesti keel. Isa pöördub laste poole ungari keeles ja ema eesti keeles. Lapsed on ema poole pöördunud alati eesti keeles, kuid isa poole alguses samuti eesti keeles, nüüd juba pigem ungari keeles.

P3M: *„Nad järjest paremini oskavad ungari keelt ja nüüd räägime lastega omavahel ungari keeles. Varem nad vastasid eesti keeles.“*

P4 kasutab omavahelises suhtluses põhiliselt inglise keelt, kuid keeli segatakse omavahel.

P4N: *„On sõnad, mida ainult ungari keeles ütleme, näiteks „szeretlek“, kunagi ei ütle „I love you“ või „ma armastan sind“. Alati ainult „szeretlek“. Siis „nyuszi“ (eesti k: jänku). On ka sellised sõnad, näiteks „sünnitunnistus“, ametlikud sõnad, mida ainult eesti keeles kasutame. Või näiteks „fürdökád“ (eesti k: vann) ainult saksa keeles „Badewanne“. Saksa keeles kasutame ainult mõnesid sõnu. Tavaliselt inglise, ungari ja eesti keeles. Kindlad sõnad ainult ungari keeles või eesti keeles. On nii ka, et alustan lauset inglise keeles ja jätkan eesti keeles. Võib esineda, et ühe lause piires kasutan kolme keelt. Juhtub see sellepärast, et kui teatud sõnu just ei tea või kui vestluspartner ei tea. Aivar ei räägi ungari keelt ja kui ma Gretale midagi ütlen ungari keeles, siis Aivarile tõlgin ma selle eesti keelde.“*

Lapsega suhtlevad mõlemad vanemad ainult oma emakeeles. Kuna laps on väike, siis täistähenduslikke laused ta moodustada ei oska, kuid ütleb sõnu mõlemas keeles. Vanemate emakeele järgi keeli ei erista.

P4N: *„Näiteks teatud sõnu ütleb laps ainult eesti keeles, näiteks „to“ ehk „tomat“. Ma ütlen talle, et ütle „anya“, tema aga ütleb „emm“, kunagi ei ütle „apa“ alati „iss“. Aga vanavanemate kohta ütleb ungari keeles „mama“ ja „papa“. Koer on „vau-vau“. Tal on veel oma keel. „Nem tudom“ (eesti k: ei tea), „nem akarom“ (eesti k: ei taha), „köszönöm“ (eesti k: aitäh) - ainult eesti keelseid vasteid kasutab. Teab ka ungari keeles, aga kasutab eesti keeles. Näiteks „fá“, see on puu seda teab. Juust - „sajt“, selle kohta ütleb „sa“. „Bárány“ ei ole mitte lammas, vaid „ba-ba“. „Kurk“ on „uba“, nagu „uborka“. „Tomat“ on „to“ ja „nyuszi“ on „hoppaa“. Kui keegi helistab, siis ütleb, et „te-te“, nagu „tere“.“*

P5 kasutab omavahelises suhtluses eesti keelt. Lastega suhtlemise keel on emal muutunud. Ema emakeel on küll ungari keel, kuid seda kasutab ta vaid enda vanemate ja sugulastega suheldes. Enda perekonna suhtluskeeleks nii abikaasade, laste ja vanemate

kui ka laste enda vahel on ainult eesti keel. Olukord on ajas muutunud, kuna alguses kui lapsed olid väikesed, rääkis ema nendega oma emakeeles. Enamuskeelele üleminekut põhjendab ema sellega, et kuna abikaasa elas vahepeal perest lahus, kuid hiljem tuli koju pere juurde tagasi, siis peale mehe naasmist valiti kõigi ühiseks suhtluskeeleks eesti keel.

P5N: „Mina olin esimese lapsega kodus kuni ta oli peaaegu 4-aastane ja ma rääkisin temaga alguses täiel määral ungari keeles ja samamoodi teise lapsega ka, aga teine laps läks lasteaeda 1,10 aastasena. Ja siis suurem laps õppis alguses ikka rääkima minu arust ungari keelt. Eesti keel tuli tegelikult paralleelselt. Natuke võib-olla, mitte väga vara ei hakanud rääkima, sinna 3 aasta kanti ja samamoodi ka noorem laps. Aga nooremaga oli see asi, et ta läks lasteaeda niimoodi et ta ei rääkinud. Tal olid mõned sõnad – „mama“, „papa“, „kaka“ – ja need olid ungari keeles. Mõned võib-olla olid eesti keeles ka, aga siis temal hakkas see eesti keele keskkond pihta varem. Ja siis alguses olid nagu need keeled võrdsed. Esimesel aastal ta käis lasteaias suhteliselt vähe ja meil oli siis mina kodus põhiliselt. Mul oli ka hoidja, kes on ka ungarlane. Üks vanatädi, kes räägib ainult ungari keelt järjekindlalt. Aga siis noh järgmisest aastast nüüd hakkasid juba intensiivsemalt käima lasteaias ja siis mingil hetkel tal kui noorem laps oli võib-olla 3-aastane või 4-aastane siis ma kolisin, noh mees kolis tagasi koju ja siis kuidagi sujuvalt see kodune keel läks üle eesti keeleks. Ja siis mingist hetkest märkas, et ma räägingi lastega ka omavahel eesti keelt. Alguses ma vahetasin keelt, et kui oli isa, siis rääkisime eesti keelt, aga kui ma olin nendega üksi, siis rääkisin ungari keelt. Aga jah, kuidagi nagu sujuvalt läks see.“

Antud vastusest nähtub, mismoodi ema üritab keelepoliitilise otsusega kujundada PKP-d, võttes lapsehoidjaks ungari keelt emakeelena valdava inimese. Samas võib vastusest välja lugeda, et hoidja siiski ei suutnud konkureerida varajase enamuskäele keskkonnaga.

Eespooltoodud perekondades võime märgata üsna erinevaid keelte omandamise järjekordi lastel. Ehkki P4 on laps veel väike, võib siiski märkida, et P4 sarnaneb P1-ga, kus nii eesti kui ungari keelt on lapsed hakanud omandama paralleelselt. P2-s omandasid lapsed alguses ungari keele, seejärel vene keele ja kolmandana eesti keele. Antud juhul on tegemist järjestikuse kakskeelsusega, kus kodus omandab laps vähemuskäele(d) ja lasteaeda või kooli minnes enamuskäele. P3-s omandas laps esimesena eesti keele ja hiljem ungari keele ning P5-s hakkas ema alguses rääkima ungari keeles, millele koheselt lisandus eesti keel. Enamike perede puhul on tüüpiline, et laps omandab esimesena selle keele, mis keeles räägib temaga ema. Samuti mõjutab naine perekonna keelekasutust ka

muudel viisidel, näiteks P1-s suunas naine vanemat ja keskmist last omavahel ungari keeles rääkima Erandiks on P1 ja P4, kus eesti ja ungari keele omandamine on paralleelne. Nagu näeme, väidavad kõik lapsevanemad, et kasutavad „üks vanem – üks keel“ strateegiat. Siiski tuleb intervjuudest välja, et puhtal kujul nimetatud strateegiat ei esine, kuna kõigis peredes tuleb ette koodivahetust lapse ja lapsevanema suhtluses. P1 segatakse nii eesti- kui ungarikeelsesesse vanema-lapse vestlusesse teise keele sõnu ja väljendeid. P1M kasutab parandamise strateegiat vestluses, ema ei reageeri koodivahetusele. P2 toob koolis käiv laps vanematega suhtlusesse sisse enamuskeelt, mille puhul ema kasutab samuti kordamise strateegiat ja palub lapsel korrata sõnu ungari keeles. Kõige puhtam ÜVÜK esineb P3, ehkki alguses vastas isa ungarikeelsele vestlusele laps eesti keeles, kuna ungari keelt veel nii hästi ei osanud. P4 on veel laps liiga väike, et hinnata ÜVÜK-i, kuid paistab, et laps segab koodi pidevalt, s.t kasutab segiläbi nii eesti – kui ungarikeelseid sõnu. P5 hakkas ema lastega alguses samuti rääkima ungari keeles, kuid aja möödudes on läbi teinud keelevahetuse, mille põhjuste üle arutletakse järgnevas peatükis. Abikaasadevahelist keelte segamist esineb kõigis peredes, kõige vähem kolmandas peres.

Kirjeldatud keelekasutusmustrite põhjal võib teha järelduse, et käesoleva töö teooriaosas mainitud väide, et ÜVÜK puhtal kujul esineb harva, leiab kinnitust ka käesolevas töös. Samuti leiab kinnitust väide, et ÜVÜK on üks levinumaid mitmekeelsuse arengut toetav strateegia juhul kui üks perekonna keeltest on ka ühiskonna enamuskeel.

Samuti leiab kinnitust teooriaosas mainitud Spolsky (2004, 2007) ja Luykxi (2005) väited, et lapsed kujundavad keelepraktikat ja et muutuvad tingimused, näiteks nooremate laste sünd, ühe abikaasa teise keele pädevuse tõus ja laste kooli minemine võivad praktikat muuta. Näiteks P1 on noorima lapse sünd muutnud laste omavahelist keelepraktikat, kus kaks vanemat last räägivad vähemuskeeles, kuid noorima lapsega suheldakse eesti keeles. P2 on vanima lapse koolimineku muutnud ema-lapse suhtluspraktikat, sest laps toob enamuskeelt ungarikeelsesesse vestlusesse. Ühe abikaasa keelepädevuse tõus on muutnud abikaasade omavahelist suhtlust P1 ja P3. P1 kasutatakse abikaasade omavahelises suhtluses ka ungari keelt, mida varem ei tehtud, kuna P1N on ära õppinud ungari keele.

Ka P3 on ungarlasest mees ära õppinud eesti keele, mistõttu omavahelises suhtluses kasutatakse pigem eesti keelt.

Samuti võib intervjuudest välja tuua eakaaslaste rolli PKP kujundamisel. Analüüsides vastuseid selgub, et valdavalt viibivad eesti-ungari mitmekeelsete perede lapsed eestikeelses keelekeskkonnas. Nad on kõik seotud eestikeelsete koolide ja lasteaedadega. See on seletatav tõsiasjaga, et Eesti ungarikeelne kogukond ja rääkijate arv Eestis on väga väike. Venekeelse kogukonnaga puutub kokku vaid P2, kuid oma lastele on mõlemad vanemad valinud hariduskeeleks eesti keele. Selle põhjuseid analüüsitakse järgmises peatükis. P2 ja ka P1 lastel on hoopis vähene kokkupuude ühe keelena ungari keelt rääkivate lastega. Ülejäänud peredes on laste eakaaslaste emakeeleks eesti keel.

P1M: „Enamus eakaaslaseid eks ole räägivad eesti keeles, aga on üks klassikaaslane, kes on tegelikult kolmekeelne. Vanemad räägivad erinevaid keeli ja eesti keelt räägib koolis. See väike tüdruk räägib ühe keelena ungari keelt ja siis minu pojaga ka koolis ungari keelt. Ümbrus siin Eestis ja sõbrad eks ole koolis-lasteaias, on suures osas eestikeelne. See liigutab neid natuke selles suunas, et ka nemad omavahel eesti keeles räägiksid.

Vastusest tuleb välja isa tähelepanek, kus ta märkab, et eestikeelsed eakaaslased võivad kallutada ka tema lapsi enamuskeeles rääkima.

P2N: „Väiksema lapsega lasteaias tal on seal üks sõber, kes on ungari poiss ja siis nad räägivadki ungari keeles omavahel. Ja muidu teised lapsed räägivad eesti keeles. **Küsimus: Et rühmas nad suudavad kasutada koos mõlemat keelt? Nii eesti kui ungari keelt? Jaa. Küsimus: Ja vanem laps? Tütrel samamoodi, seda mai tea, kas nad seal räägivad, vanasti nad rääkisid lasteaias ainult ungari keeles, aga koolis? Koolis nad räägivad ka ungari keeles, kui nad räägivad. Nad pigem ei räägi. Nad on eri soost. Suur vanuseline iseärasus. Küsimus: Aga põhimõtteliselt, kui vaja on ja kui tahavad? Väljaspool kooli nad räägivad omavahel ungari keeles, raudselt. Küsimus: Teised klassikaaslased? Teised eesti keeles ja minu tütreaga ka. Seal on mitmekeelseid lapsi, on üks vene tütarlaps, aga ma ei tea, kas see tüdruk teab üldse, et minu tütar oskab vene keelt. Võib-olla ei teagi. Et jah et eesti keeles räägivad.“**

5. PRAKTIKAT KUJUNDAVA IDEOLOOGIA ANALÜÜS

Eelnenud peatükis kirjeldati, milline on viie eesti-ungari mitmekeelse pere keelepraktika ja kuidas nad seda juhivad. Järgnevalt analüüsitakse, miks praktika on selliseks kujunenud, tuginedes keeleideoloogiat puudutavatele vastustele intervjuudes. Keeleideoloogial põhinevad ka haridusvalikud ja mitmekeelsuse arengut mõjutavad „olulised teised“. Vaadeldakse ka kirjanduse ja meedia mõju keelepoliitikale. Esmalt vaadeldakse P1, P3 ja P4 kui esimese põlvkonna ungarlaste peresid ning seejärel P2 ja P5 kui mitmenda põlve peresid.

Viiest perest neli on teinud otsuse, et perekond on mitmekeelne. Intervjuudest tuli välja, et kõik esimest põlve Eestis elavad ungari rahvusest abikaasad tundsid tugevat sidet oma keele ja kultuuriga. Ungari keel on nende jaoks identiteedi kandja ja osa rahvuslikust enesemääratlusest. Rääkimine lastega ungari keeles tundub nende jaoks ainuvõimalikuna, sest ungari keel on nende jaoks ainuke emakeel. Nimetatud väidet iseloomustavad ungarlasest abikaasade vastused küsimusele, et miks nad hakkasid oma lastega rääkima ungari keeles:

P1M: *„Sest kuna olen ungarlane, siis oma lastega tahan rääkida ungari keeles. Suudan ennast ainult ungari keeles täiuslikult väljendada ja ma ei soovi oma lastega rääkida võõrkeeles. Tähendab, lapsi tuleb nii kasvatada, et emaga ja isaga saavad kummagagi rääkida emakeeles ja selles mitte teha kompromisse.*

P1M soovib, et ka tema lapsed tunnetaksid endas ungari identiteeti, mis väljendub tema emotsionaalses riivatuses kui tema poegi peetakse “Eesti poisteks”.

P1M: *„Üks sõbra abikaasa, üldse veider daam, paaril korral tegi kommentaari, et kui kohtusime nendega ja linnas jalutasime, siis oma väikesele pojale ütles ema, et “noh, näe, siin on eesti poisid”. See tegelikult mulle ei meeldinud. Mul pole sellega probleemi, et lapsed on poolenisti ungarlased, poolenisti eestlased, aga ikkagi see ei meeldinud, sest tunnen seal väikest irooniat.“*

P3M: *„See on kuidagi loomulik, mulle kõige lihtsam.“*

P3N: *„Mina olen rääkinud kogu aeg eesti keeles ja isa on rääkinud ungari keeles. See tundub kakskeelsete perede puhul kõige paremini toimivat. See tundus kuidagi nii loogiline ja õige. Nagu*

sisetunde järgi. Lapsed kuulevad oma vanemate emakeelt otse nendelt. Siis nad õpivad ka kiiremini.“

P4N: *„Mina ainult ungari keeles räägin, sest see on mu emakeel. Ma tahaksin oma emakeelt edasi anda. Ja ma ei räägi nii enesekindlalt ja puhtalt ei eesti ega inglise keeles, et ma saaksin seda lapsele edasi anda emakeelena. Vigast keelt ei taha edasi anda.“*

P2-s, sarnaselt mitmenda põlve ungarlastele, peab naine oma ungari identiteeti oluliseks ja on juba lapsepõlvkodust kaasa saanud positiivse hoiaku ungari keele suhtes.

P2N: *„Meie peres, et oli ema kultuur olulisem kuidagi, et ema oligi see kultuuri andja. Me rääkisime alati emaga ungari keeles ja isaga rääkisime vene keeles, kuna isa oli ka segaperest.“*

Antud vastusest tuleb välja ka eelmise peatükiga seonduv PKP juhtimine, kus naisel on keelepoliitika väljakujundamisel võtmeroll.

Oma lastega suhtlemiseks peab P2N ainukeseks võimalikuks keeleks ungari keelt, sest

„see tuleb kuidagi südamest. Et väikeste laste ja loomadega ma millegipärast räägin ungari keeles“.

Mõnevõrra teistsugune pilt avaneb Pere 5 ema tausta uurides, sest tema väidab, et vaatamata sellele, et mõlemad tema vanemad olid ungarlased ja kodune keel oli ungari keel, muutus siiski eesti keel üsna varakult tema jaoks domineerivaks keeleks:

P5N: *„Ma ei tea täpselt, aga umbes lasteaia lõpust alates me vennaga kippusime rääkima eesti keelt omavahel. Aga vanematega siiski isegi praegu räägin ungari keeles. See olukord oli selline eesti keele põhine ja hiljem tegelikult koolis käies ma mäletan seda, et ee kuna noh ikkagi eesti keel domineeris keskkonnas nii palju, et ungari keeles oli isegi nagu raske kohati leida mingeid spetsiifilisi sõnu. Lihtsalt ei osanud ennast mingitel teatud teemadel väljendada ungari keeles.“*

Mitmenda põlve ungarlaste puhul tuleb intervjuudest välja makrotasandi mõju PKP-le. Kuna P2 ema lapsepõlvkodus oli kasutusel kaks vähemuskeelt, millest üks oli vene keel, siis võib eeldada, et arvestades poliitilist olukorda Nõukogude Eestis, määras ära see ka vanemate haridusvalikud lastele: nimelt läks ta vene kooli. Hiljem, ebasoodsa keelepoliitilise olukorra tõttu koolis läks ta üle eesti kooli ja omandas keskhariduse eesti keeles.

P2N: „Esimeses-teises klassis me käisime vene koolis, ja siis pärast just keele pärast meil olid probleemid koolis. Siis oli veel Nõukogude Liit ja ei lubatud tegelikult rääkida ungari keeles. Ja noh, kuna me ignoreerisime seda käsku, siis-siis me pidime, et siis lapsi, noh meid, koos õega, koolis kiusati, ei võetud päris omaks. Ja õde, mina vahetasin kõigepealt kooli, läksin eesti kooli üle ja õde vahetas, et siis läks teise vene kooli.“

Omandanud eestikeelse keskhariduse, on mõlema pere emade puhul ungari keele näol tegemist pärandkeelega, kus teatud valdkondades on eesti keel domineeriv. Kuna aga P2-s on ema kõrghariduse omandanud Ungaris ungari keeles, siis võib eeldada, et nimetatud asjaolu on tõstnud P2 ema ungari keele oskust, mistõttu tema jaoks on emakeele tasemel ungari keel, mitte teise keelena lapseõlvkodus kasutusel olnud vene keel.

P2N: „Kõige problemaatilisem on mul vene keel. Sest kuigi mehega ma räägin vene keeles, aga kuna ta saab, kuidas ma ütlen, et ta saab minust poolest sõnast ka aru, et ma ei pea talle nii täpselt kõike ütleva, aga no kui ta ei saaks must nii hästi aru, siis.. No näiteks matemaatilised terminid, ajalugu. Ma olen neid eesti keeles õppinud. Muidugi ma Ungaris õppisin ka ajalugu ungari keeles. Ungari keeles mul ka probleeme pole, aga näiteks vene keeles, siis küll.“

Ungari keele oskuse positiivses suunas mõjutamist kõrgkoolis selgitab alljärgnev näide:

P2N: „Ma olen Ungaris ülikoolis käinud. Seal oli üks aasta ettevalmistuskursust, kus ma sain läbida Ungari koolide programmi ja ma ütlen, et alguses oli väga raske. Et noh, kuna kõiki neid ajalugu ja matemaatika ja geograafia, ühiskonnaõpetus, kõik oli ju eesti keeles õpitud.. Siis kui mina sõitsin Ungarisse oli ikka päris raske. Ma ei lugenud ungari keeles ja muidugi minu jaoks oli hästi raske. Aga võtsin ennast kätte ja õppisin selgeks.“

Teistsugune pilt avaneb P5 ema tausta uurides. P5N on teise põlve Eesti ungarlane, nagu ka P2N. Erinevalt P2N oli tema lapseõlvkodus kasutusel ainult üks vähemuskeel – ungari keel. Ta esindab samuti järjestikust kakskeelsust, nagu ka P2N, kuid kodunt sai ta kaasa vaid ühe vähemuskeelena ungari keele. Erinevalt P2N puudusid P5N kontaktid venekeelse kogukonnaga ja haridus on omandatud ainult eesti keeles.

P5N: „Mu vanemad sündisid Taga-Karpaatides. Nad tulid pärast keskkooli lõppu Tartu Ülikooli õppima arstiteaduskonda. Meie peres räägiti ungari keelt. Pärast vanemate ülikooli lõppu elasime väikeses Lõuna-Eesti linnas Põlvas. Seal ma käisin koolis esimesed neli aastat ja siis me kolisime edasi Võrru kus ma siis elasin kuni põhikooli lõpuni ja keskkooli ma tulin õppima Tallinnasse. Käisin täitsa tavalist Eesti haridusteed. Ja siis ongi eestikeelsetes koolides igas haridusastmes.“

Ta peab oma emakeeleks siiski ungari keelt, mistõttu ta hakkas ka oma lastega rääkima emakeeles, „*sest see tundus loomulik*“. Aja jooksul on nad üle läinud eestikeelsele suhtlusele, mida ta põhjendab abikaasa naasmisega pere juurde (mees elas vahepeal perest lahus).

P5N: „*Meie perekonda lisandus elukaaslane, mu abikaasa, kes on eestlane ja ei oska ungari keelt, siis sellega seoses pere suhtluskeel on ühiselt eesti keel.*“

Vaatamata keelevahetusele on tal hoiak oma emakeele suhtes positiivne, ehkki vastusest tuleb välja, et keel kui nähtus ei ole piisav väärtus, et selle püsimise nimel pingutada:

P5N: „*Praegu on meil eesti keel ja no mina väga päri ei ole. Ma ise noh eks ma tunnen, et mul on kahju, et keele kadu on toimunud. Aga samas ma olen oma elus nii üle koormatud, et ma lihtsalt ei suuda vaimset energiat leida, et veel keelega tegeleda. Pingutada lisaks keele pärast...*“

Viimane lause viitab käesolevas töös lk 13 mainitud Curdt-Christianseni (2013: 3) väitele, et keelevahetust võib põhjustada lapsevanema nõrk usk enda suutlikkusse vähemuskeelt edastada.

Kaudselt tuleb sarnane hirm välja ka PereIM vastusest, kes toob esile õpetaja kui autoriteeti omava makrotasandi mõjutaja, kes valmistab lapsed ette enamuskeeles, mistõttu isa paneb kahtluse alla enda suutlikkuse keele edastajana.

P1M: „*Eesti koolis on palju õpetajaid, kes nõ erialakeelt ja tõsisemat leksikat ja väljendeid õpetavad. See on kõik eesti keeles. Ja ma pole kindel, et samas tempos ja tasemel suudan mina ise edasi anda oma pojale ungari keeles.*“

Kindlasti on soodustanud P5 üleminekut enamuskeeles ka asjaolu, et emal on eesti keele oskus parem kui ungari keele oskus. Vastates küsimusele, millist keelt on tal kõige mugavam kasutada, vastab ta, et eesti keelt. Samuti väidab ta, et on valdkondi, kus eesti keel on ilmselgelt dominantkeel.

P5N: „*Töösajad ja tööteemadel võib öelda, et arvan, et ma ei saaks hakkama ungari keeles. Ma ei tea erialatermineid. Aga ma arvan, et selliseid valdkondi, kus ma eesti keelega ennast turvaliselt ei tunneks, seda ei ole.*“

P5M: „No me räägime jah eesti keeles. Eks mul abikaasa ole natuke rahulolematu küll, et ta enam lastega ei räägi ungari keeles, aga no minu meelest ta oskabki eesti keelt palju paremini kui ungari keelt“.

P2 ja P5 tuleb ka välja, mismoodi muutunud keelesituatsioon Eestis mõjutab teise põlvkonna haridusvalikuid oma lastele. Vaatamata sellele, et P2 on üks kodune keel vene keel ja teine kodune keel ungari keel (s.t enamuskeelt peres üldse ei kasutata), ei ole siiski kõne alla tulnud enda laste panemine vene kooli. Tõenäoliselt on see seletatav vene keele madalama prestiižiga ühiskonnas tervikuna, võrreldes 1980ndate aastatega kui koolis hakkasid käima P2 abikaasad ise (mõlemad läksid vene kooli). Eesti kooli valikut oma lastele põhjendab P2M (vene emakeelega) väitega, et „*vene kooli tase on madalam*“, mis peegeldab laiemalt ühiskonna hoiakuid. P5 on olukord olnud teistsugune, kuna P5N lapsepõlvkodus kasutati ainult ühte vähemuskeelt, ungari keelt, ja eestikeelne haridusvalik oli tingitud ka piirkonna keelsusest – väikestes Lõuna-Eesti linnades ei ole venekeelne kooliharidus kunagi olnud sama kättesaadav kui eestikeelne. Samuti on P5N abikaasa emakeel eesti keel.

Nii P2 kui P5 on emadel omandatud oma lapsepõlves järjestikune kakskeelsus, erinevus on vaid selles, et kui P2 kasvatatakse oma lapsi (kolmas põlvkond) samuti järjestikuse kakskeelsuse tingimustes, siis P5 kogevad lapsed taanduvat kakskeelsust ja keelevahetust. Põhjuseks on emade erinevad kogemused enda kakskeelsusega. P5N on olnud lapsepõlvest peale suurem kokkupuude enamuskeelega ja ka haridus on olnud puhtalt eestikeelne. Nimetatud tegurid soodustavad assimileerumist. P2N on saanud enda isalt ja algkoolist vene keele oskuse, samuti on ta abikaasal vene keel emakeel. Ehkki põhikool ja keskkool olid P2N eestikeelsed, siis ungari keele mitmekülgsemat arengut soodustas omakorda kõrgkool Ungaris. Võib oletada, et kui P2N oleks ka kõrghariduse omandanud eestikeelses ülikoolis, või kui põhi- ja keskkooliharidus oleks olnud venekeelne, siis oleks lõplikuks domineerivaks keeleks tema jaoks saanud kas eesti või vene keel, seda enam, et ka tema abikaasa on venekeelne. Nimetatud asjaolud toetavad väidet, et keele säilitamise seisukohast on haridusvalikud ja keelekeskkond võtmetähtsusega.

Kahe mitmendat põlve Eestis elava ungarlaste pere puhul leiab kinnitust, et pärandkeele valdamine varieerub tugevasti ja mida madalam on pärandkeele oskus, seda tõenäolisemalt minnakse üle enamuskeele (vt Csire, Laakso 2011: 98). P2 annab edasi ühe keelena ungari keelt, sest ema keeleoskus on selleks piisav. P5 ema tunnistab aga, et juba varajases lapsepõlves muutus eesti keel tema jaoks domineerivaks ja oma praeguses peres on ta loobunud ungari keele edastamisest oma lastele. Samuti on P5 jälgitav tendents, et vähemuskeelest loobumist soodustab enamuskeele kodune kasutamine teise keelena. Nimetatud näited toetavad Schwarzi (2008: 403) käesoleva töö teooriaosas mainitud mitme keele omandamise kolme põhifaktori väidet.

Kuna viiest perest neli soovis oma emakeelt edasi anda järeltulevatele põlvedele, siis nende valitud suhtlusstrateegia on ÜVÜK. Esimese põlvkonna ungarlastel oli see ainuke võimalus, kuna tegemist on ükskeelsete inimestega, kelle jaoks emakeelne suhtlus oma lastega on ainuvõimalik. P2 ja P5 puhul oli tegemist teadliku valikuga, kuid P5 loobus ungari keele edasiandmisest. ÜVÜK-strateegia kasuks otsustamist põhjendavad vanemad erinevate argumentidega. Peale eespool mainitud „loomuliku valiku“ ja „iseenesestmõistetavuse“ võib välja tuua „võimaliku kasulikkuse“ argumendi.

P1M: *„see on kasulik, et räägivad rohkemates keeltes“ ja*

„kui nad just tahavad töötada näiteks Ungaris, siis kindlasti on neil eelis nende ees, kes näiteks üldse ei oska ungari keelt.“

Samuti leiab P1M, et ungari keele oskus annab võimaluse saada otsest naudingut kultuurist, näiteks lugedes ilukirjandust originaalkeeles või laiendades info saamise võimalusi.

P1M: *„Nad saavad laiema ligipääsu infole, saavad lugeda ka sellist kirjandust, mida eesti keeles ei ole, aga on võib-olla ungari keeles. Ilukirjandust saavad ungari keeles lugeda.“*

Mees näeb ungari keele oskust kasulikuna ka seetõttu, et teiste oskajate arv on väike. See omakorda loob teatavaid emotsionaalseid eeliseid.

P1M: „Ungari keel on alati selline, mis nagu on „salakeel“. Et kui nad (autori mäрге: lapsed) seltskonnas on siin Eestis, siis ükskõik millal nad saavad omavahel suhelda ungari keeles nii, et teised ei saa midagi aru. Eesti keelt räägivad vähesed, aga ega ungari keelt ka paljud ei räägi.“

P4N arvab, et mitmekeelsus soodustab teiste keelte õppimist.

P4N: „Kui laps juba 2-3 keelt räägib, siis ülejäänud keeled tulevad juba väga lihtsalt. Ma arvan, et laps saab väikesest põlvest peale keelt hästi selgeks õppida kui ta kodus kuuleb seda oma vanematelt.“

Samuti toob ta välja ungari keele võimaliku vajalikkuse juhul kui mõni firma laiendab oma tegevust Eestisse.

P4N: „Eestis on kõige kasulikum eesti keel. Aga näiteks kui tuleks siia mõni suur Ungari firma, siis just oleks ungari keelest kasu.“

Intervjuudest selgub, et suhtumine ungari keelde ja mitmekeelsusesse tervikuna on valdavalt positiivne. Vaid P3M peab ungari keelt Eestis mõnevõrra ebaoluliseks, kuid seda vaid võrdluses eesti keele kui riigikeelega.

P3M: „Eesti keel on riigikeel. Ungari keelega ei saa siin midagi teha. Nad (autori mäрге: lapsed) oskavad rääkida nii eesti kui ungari keeles. Eesti keelt oskavad nad siiski paremini. Mind see ei sega.“

P2N leiab samuti, et mitmekeelsus on positiivne ja kasulik oskus.

P2N: „Ma kasutan kõiki kolme keelt ja see on väga tore. Ma mainin ära, et siis kui ma elasin Ungaris, siis mind lausa häiris, et ma räägin ainult ühes keeles. See oli kuidagi imelik tunne. Mina olen hästi õnnelik, et mu lapsed oskavad ka vene keelt. Ma olen mitu korda näinud seda, lapsed on seda palju kordi kasutanud väljaspool kodu. Ja muidugi ka ungari keelt. Et ma näen, et see on hästi, ma juba praegu näen, et ma olen teinud hästi keeli õpetades.“

Tänasele Eesti ühiskonnale üsna iseloomuliku joonena tuleb intervjuudest välja ka inglise keele kui esimese võõrkeele esiletõus ja nimetatud keele kõrge prestiiž. Kõik intervjuueeritavad toovad välja inglise keele oskuse olulisuse, kusjuures P4M väidab, et tõenäoliselt lähevad tema lapsed tulevikus omavahelises suhtluses üle inglise keelele.

P4M: „No kui ma vaatan, mis Eestis toimub, siis ma küll usun, et lähedal on aeg kui teine riigikeel meil on inglise keel. Ja ma üldse arvan, et minu lapsed tulevikus lähevad omavahelises suhtluses üle inglise keelele. See on lihtsalt minu arvamus.“

Inglise keele oskust ja kasutamist peetakse elementaarseks. Siiski vastab enamik paaridest, et kõige olulisem keel Eestis on eesti keel, inglise keel on väga oluline vaid võõrkeelena. Pooltes intervjuudes mainitakse ära ka vene keele vajalikkus. Kõik intervjuueeritavate koolis käivad lapsed õpivad esimese võõrkeelena inglise keelt esimesest klassist peale ja vanemate arvates on see tervitatav.

P2M,N: „Eestis peab oskama eesti keelt, vene keelt, inglise keelt.“

P3M, N: „Ma arvan, et Eestis täitsa piisab eesti keelest.“

P5N: „Eesti keel siin elamiseks ja töötamiseks on vajalik. See on ju riigikeel.“

P5N vastusest tuleb välja ka inglise keele oskuse mõju igapäevases suhtluses.

P5N: „Siis kui nad (autori märkus: lapsed) on vihased, siis kleebivad suure A4 sedeli ukse peale. See on eesti keeles ja hakkavad tulema ingliskeelsed väljendid sisse.“

Inglise keele olulisus Eestis väljendub ka P1M vastuses.

„No arvan, et eesti keel on kõige kasulikum, kindlasti, aga tegelikult saaks ära elada ka ainult inglise keelega, sest väga paljud oskavad.“

Keelehoiakuid peegeldavad ka vanemate lootused ja arvamused keelekasutuse kohta tulevikus. Võib öelda, et kõik lapsevanemad loodavad, et lapsed hakkavad nende poole pöörduma vanema emakeeles, s.t vähemuskeele püsijäämise lootus järeltuleva põlve puhul on suur. Vaid Pere 5 ema leiab, et pere suhtluskeeleks kujuneb tulevikus eesti keel. Küsides vanematelt, millist keelt hakkavad teie lapsed tulevikus kõige rohkem kasutama, vastatakse paaril juhul, et see sõltuvat riigist, kus nad hakkavad elama. Siit võib teha järelduse, et tüüpiliselt tänapäevasele majanduslik-poliitilisele olukorrale, näevad lapsevanemad ühe reaalse võimalusena, et nende laste tulevik ei ole seotud Eestiga.

P1M: „*Mida arvate, mis keeles te hakkate pöörduma oma laste poole 10 aasta pärast? Mina oma lastega kindlasti ungari keeles. Ja nemad teie poole? No ma väga loodan, ootan selle ära, et ka nemad ungari keeles. Sest kui mitte, siis ma lihtsalt ei saa neist aru. Mis keelt hakkavad lapsed omavahel kasutama? Natuke kardan muidugi, et ühel hetkel vahetavad omavahelise suhtluskeele eesti keele vastu.*

P2N: „*Mida arvate, mis keeles te hakkate pöörduma oma laste poole 10 aasta pärast? Oeh. Ma loodan, (autori allakriipsutus) et ungari keeles. Ja nemad teie poole? Oeh, ma loodan, et ungari keeles. Mis keelt hakkavad lapsed omavahel kasutama? Ma kardan, ma millegipärast kardan, et nad hakkavad omavahel eesti keeles rääkima.*“

P2M, kes valdab emakeelena vene keelt, loodab, et lastega saab ta ka tulevikus suhelda vene keeles, kuid küsides, mis keelt hakkavad lapsed tulevikus kõige rohkem kasutama, vastab ta: „Tundub, et eesti keelt“.

P3M: „*Küsimus: Mida arvate, mis keeles te hakkate pöörduma oma laste poole 10 aasta pärast? Ungari keeles Ja nemad teie poole? Ungari keeles Mis keelt hakkavad lapsed omavahel kasutama? Pigem eesti keelt*“

P3N: „*No tõenäoliselt eesti keelt kui nad jäävad Eestisse. Kui nad peaksid minema kuskile väljapoole, siis võib olla ükskõik mis keel.*“

P4N: „*Küsimus: Mida arvate, mis keeles te hakkate pöörduma oma laste poole 10 aasta pärast? Ungari keeles Ja nemad teie poole? No väga loodan (autori allakriipsutus), et ungari keeles Mis keelt hakkavad lapsed omavahel kasutama kui rohkem lapsi sünnib? „Arvan, et nad hakkavad kasutama seda keelt, mida igapäevaselt kasutavad. Võimalik, et Eestis elades saab see siis olema eesti keel. Aga võib-olla ka ungari keeles kui ära harjuvad nii.*“

Pere 5 ema: Seda on raske ennustada, sest et kui nad kuskile mujale riiki elama asuvad, siis võib olla ükskõik mis keel. Öelda on väga raske.

Mõnevõrra erinev on ka perede suhe „oluliste teistega“. Võib öelda, et kõigis peredes suheldakse vanavanemate ja sugulastega nende emakeeles ning ungari keel toimib põlvkondade vahelise suhtluse vahendajana. Samuti külastatakse vähemalt korra aastas Ungarit. Suhtluse kohta vanavanemate ja teiste sugulastega ning Ungari külastamise kohta vastati peredes järgnevalt:

P1M: „Tädid, onud, sugulased kõik on Ungaris ja kui Ungaris oleme, siis suhtleme. Me räägime omavahel ungari keeles. See on vahetult minu perekond. Aga abikaasa perega näiteks ämmaga räägin eesti keeles, mõnikord vene keeles. Proovin eesti keeles viimasel ajal. **Küsimus: Kas teie lapsed külastavad oma vanavanemaid tihti?** Siis kui Ungaris oleme, umbes kolm korda aastas. Lapsed räägivad Ungaris vanavanematega ungari keeles. Koolivaheajal tavaliselt korraldame nii, et sõidame pikemaks ajaks Ungarisse, kus võtame erinevaid asju ette. Käime teatris, Ungaris kindlasti on see eesmärk, et nad ungari keelt kuulevad erinevates situatsioonides. Külastame ka sõpru, sugulasi.

P3M: „**Küsimus: Kas lapsed kohtuvad vanavanematega tihti?** Eesti vanaemaga jah. Ungari vanaisaga korra aastas. **Küsimus: Kas vanaisa ka käib Eestis külas?** Paar korda on olnud. **Küsimus: Mis keeles nad omavahel suhtlevad?** Eesti vanaemaga eesti keeles ja ungari vanaisaga ungari keeles.

P4N: „Ungari sugulastega hoian sidet telefoni ja Skype'i teel. Räägime ainult ungari keeles. **Küsimus: Kas te Ungaris käite?** Korra aastas suvel. Eelmisel aastal olime 6 nädalat. Väga hea oli. Ühe jutiga olime seal 6 nädalat. Siis ta (autori märges: laps) õppiski ungari keeles selgeks „apa“ (eesti: isa).

P2N: „No mul ei ole eriti sugulasi. Ungaris on mul õde, temaga mina suhtlen ungari keeles. Seal on ka ema onu, aga no temaga suhtlen hästi vähe ja ka ungari keeles. **Küsimus: Aga siin näiteks emaga, abikaasaga, äiaga?** Emaga ungari keeles, ämma-äiaga vene keeles. **Küsimus: Mis keeles räägivad lapsed vanavanematega?** Minu emaga ungari keeles ja mehe vanematega räägivad vene keeles.

P2N puhul tuleb intervjuust välja, et ungari keelt emakeelena valdavate „oluliste teiste“ olemasolu aitab ka Eestis ungari keele õppele kaasa, sest kehva keeleoskuse tõttu oleks suhtlemine raskendatud. Küsimusele, et kas vestluses oma tütreaga segab ta keeli, vastab ta:

P2N: „Ee, vahepeal segan, aga mitte väga. Ma ise tean, see on väga-väga ohtlik segada keeli siis põhimõtteliselt ei oska ühtegi keelt. Et noh, ma alati mõtlen, mul tütar teeb vahel sellist trikki. Siis ma alati peatan teda ja palun teda, et ta ütleks kõik ungari keeles, sest et ma ütlen, et mõtle, kui siin praegu oleks sinu täditütar, ta ei saaks sust aru, sest neid sõnu, mida sa praegu eesti keeles ütled, neid ungari keeles ei ole olemas.“

Ka antud juhul moodustab erandi P5, kus kontakt ungari keelega toimub mitte Ungaris, vaid Taga-Karpaatides. Seal omakorda on Ungarist erinev, pidevast keelekontaktist ukraina keelega tingitud keelesituatsioon, mis loob seeläbi eripärase keelekeskkonna.

Sellel põhjal arvab siinkirjutaja, et P5 keelevahetuse ja ungari keelest loobumise põhjus ei peitu mitte selles, et algselt (esimesel põlvkonnal e P5N vanematel) on ungari keel omandatud vähemuskeelses keskkonnas (Taga-Karpaatides), vaid suurem mõju on olnud ungarikeelsel vähemuskeskonnal Eestis. Kindlasti on mõjutanud Pere 5 puhul enamuskeelele üleminekut ka vanavanemate (P5N vanemad) varajane saabumine Eestisse (kohe peale keskkooli lõppu).

P5N: „Ma suhtlen tihedalt Eestis oma perekonnast ainult minu selle nuklearperekonna liikmetega, vend ja vanemad. Nendega ma suhtlen enamjaolt ungari keeles ja Skype'i teel ma mõnikord suhtlen ungari keeles sugulasega Budapestis ja oma tädiga Taga-Karpaatides. Ja me oleme iga aasta käinud. Laste vanaemal (autori märge: Pere 5 naise emal) on maja seal ja siis me saame seal veeta päris mitu nädalat ja kaks aastat me oleme käinud niimoodi, et vend on oma lapsega ka tulnud. **Küsimus: Ja siis nad viibivad ungarikeelses keelekeskkonnas?** See on nii ja naa, sest venna laps ei oska üldse ungari keelt. Ja kui venna laps on seltskonnas, siis paratamatult see keel kohaldatakse selle järgi, kes ei oska, et siis eesti keel. **Küsimus: Aga muidu seal Taga-Karpaatides kogukond on ungarikeelne?** No nii ja naa. Seal on palju segaabiellusid nii venelaste kui ukrainlastega.. Need lapsed, kes olid minu sõbrad lapsepõlves, need on enamjaolt juba ise kas poolukrainlased, või abiellunud ukrainlastega või venelastega. Aga küll veel räägivad ungari keelt. Minu ealised kindlasti (autori märge: 37 aastane). Lapsed nii ja naa, kuidas keegi. **Küsimus: Kui tihti kohtuvad lapsed vanavanematega ja mis keeles nad suhtlevad?** Küllastavad tihti ja räägivad eesti keeles. **Küsimus: Sinu vanematega ka?** Jah, minu vanematega ka“

Antud vastusest nähtub, et erinevalt P2 on P5 kokkupuude ungarikeelse kogukonnaga minimaalne. Vanema põlvkonna ja teiste sugulastega toimub suhtlus samuti eesti keeles ja ka keelekeskkond Taga-Karpaatides erineb Ungari keelekeskkonnast. P2 ja P5 puhul on hästi näha, mismoodi vähemuskeele edastamise motivatsioon on kerge kaduma, juhul kui vanavanemate ja teiste sugulastega on võimalik suhelda ka enamuskeeles.

Intervjuudest selgub ka, et Eesti ungarlased kasutavad ühe õpitulemuste saavutamist toetava abinõuna keeleõppes kirjandust ja muusikat, vähemal määral ka meediat. Kõik lapsevanemad on tutvustanud oma lastele ungarikeelseid laule ja ilukirjandust. Siiski võib ka siinkohal märkida, et kolmas põlvkond alustab lugemist eesti keeles. Intervjueeritavate lapsed on veel liiga väikesed, et hinnata lugemisostust. Nii ungari kui eesti keeles oskab lugeda vaid P1 vanim laps. Analüüsides keelehoiakuid, võib teha järelduse, et tõenäoliselt õpivad ungari keeles lugema ka teiste perede lapsed, ehkki P3

ungarikeelne isa ei pea seda eriti oluliseks. Siiski naudivad kõik lapsed ungari keeles ettelugemist, välja arvatud P5 lapsed, kus keelevahetuse tõttu on tõenäoliselt laste ungari keele oskus madal, mistõttu nad ei soovi ettelugemist, kuna ei pidavat osadest sõnadest aru saama. Meedia kui keele, kultuuri ja igapäevaelu vahendaja roll on vähetähtis. Peredes, kus üks kasutatavatest keeltest on enamuskeel, vaadatakse enamjaolt Eesti kanaleid. P1 ja 2 jälgitakse vähesel määral ka vene kanaleid, P4 ja 5 ka ingliskeelseid. Ungari kanaleid valdavalt ei vaadata, vaid P1 kasutatakse Ungari kanalite multifilme keeleõppe eesmärgil. P3 vaadatakse multifilme videolt. Lapsevanemad kommenteerivad suhet ilukirjanduse, meedia ja muusikaga järgnevalt:

P1M: „No suurem laps tema loeb oma kohustuslikku kirjandust muidugi eesti keeles, selle kõrval oleme ka otnud ungarikeelseid raamatuid, mida ta ka on paar läbi lugenud. Suurem laps oskab jah mõlemas keeles lugeda. Mina loen ette ka raamatuid, vahepeal päris palju ja muidugi ungari keeles. Mina ainult ungari keeles. Aga abikaasa loeb eesti keeles neile. Kui laulan, siis ka ikka ungari keeles.“

Meedia mõningane roll ungari keele õppe toetaja ja igapäevaelu vahendajana tuleb välja järgnevas vastuses:

P1M: „Mhmm, no, eks ole, kuna Eestis elame, siis tavaliselt on sisse lülitatud Eesti saated. Möödamattes vaatan saateid, aga konkreetselt niiviisi lemmikkanaleid ei ole. Filme, kui vaatan, siis tavaliselt interneti vahendusel ungari keeles. **Küsimus: Näiteks kas lapsed vaatavad ungari saateid?** Lapsed vaatavad päris palju ungari saateid. Ungari saadetega on see hea, et seal multifilmid on ka ungari keelde sünkroniseeritud, nii et selles mõttes kasulik, sest nii saavad lapsed keelt arendada.“

P2N: „Mina loen ungari keeles, mina loen ainult ungari keeles muinasjutte ja raamatuid. Meil on hästi palju ungarikeelset kirjandust. Mina ikka loen neile palju. Iga õhtu loen. Vanem laps loeb ise ka, aga eesti keeles. Mina vaatan, mina vaatan Eesti Televisiooni, ETV-d, ETV1, ETV2. Ja telekanal Doždj. Need on põhilised, mida ma vaatan. **Aga Ungari kanaleid?** Ma vahepeal vaatasin internetist seda magyar TV-1 és kettő. Siis ma vaatasin ka valdavalt poliitilisi saateid. **Kui tihti te jälgite ungari kanaleid?** Vahepeal ma, ütleme siis kui see olukord ei olnud Ungaris nii kriitiline kui praegu, siis ma vaatasin ikka päris tihti, aga pärast ma nii pettusin selles Ungari poliitikas, et ma lihtsalt ei jaksa seda vaadata. Aga ma loen Ungari keeles palju. Tavaliselt ma loen Postimeest, Eesti Päevalehte ja noh internetist. ERR-i. **Aga ungarikeelseid?** Ungarikeelseid praegu ei loe.“

Aga mingeid erialalisi? Kui ma Ungaris käin, siis ma ikka ostan endale erialaajakirju ja ajalehti. Aga vene keelt üldse ei vaata.

P3M: „Kirjutada ja lugeda, seda ma ei tea, kas õpivad ära. Aga rääkida kindlasti oskavad. **Küsimus:** *Kas nad loevad raamatuid ja mis keeles? Eesti keeles. Mina loen ette ungari keeles.*”

P4N: „Mina väga sooviksin, et ta oskaks ka ungari keeles lugeda ja kirjutada. Eesti keel kindlasti tuleb, sest tõenäoliselt hakkab ta eesti koolis käima. Sooviksin, et kaks keelt oleksid võrdselt head, et ta suudaks ka ungari keeles vabalt ennast väljendada. Kui suurem juba on, siis saadan ta Ungarisse, et ta saaks keelekeskkonnas olla. Praegu vaatame ungari multikaid, loen talle ungari luuletusi. Laulan ungari lastelaule ja rahvalaule. Ma olen ka inglise keeles laulnud. On mõned lastelaulud, mida ta armastab ka inglise keeles. Telekast muusika kanaleid vaatan. Eesti kanaleid, ingliskeelseid kanaleid. Kui telekas on lahti, siis tavaliselt muusikakanal, aga kui midagi huvi pakub, siis vaatan ETVst. Ungari kanaleid ei vaata.“

P5N: „Mõlemad loevad ise ja kui nad olid väiksemad, enne kui nad õppisid lugema ja enne kui mu abikaasa tagasi kolis ja me eesti keele peale üle läksime, siis ma järjekindlalt lugesin neile ungari keeles ette. Aga siis kui nad ise hakkasid lugema, siis nad loevad eestikeelseid raamatuid. Ka mingil hetkel nad hakkasid protestima ungari keeles lugemise vastu, sest nad ütlesid, et nad lihtsalt ei saa osadest sõnadest aru. Siis läks üle eesti keelele.“

Eelnevast vastusest nähtub, mismoodi lapsed on sekkunud PKP juhtimisse, protestides vähemuskeeles lugemise vastu, sest keeleoskus on madal ja tehes seeläbi ise keelepoliitilise otsuse.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada viie Eestis elava mitmekeelse eesti-ungari perekonna keelekasutuse sotsiaalsed aspektid ja välja selgitada isiklike ja keskkonnast tulenevate tegurite mõju keelevelikutele. Käesoleva uurimuse tulemused toetavad varasemaid PKP alaseid uurimusi: PKP kujundatakse välja vastavalt vanemate keeleideoloogiale (milline on lapsevanemate enda kogemus mitmekeelsusega, milline on suhtumine mitmekeelsusesse), kusjuures sama suurt rolli kui vanemad, mängivad keelepoliitika väljatöötamisel ka lapsed. Pereliikmete otsuseid mõjutavad ka laste eakaaslased ja kool. Töös vaadeldud viiel perel on positiivne hoiak mitmekeelsuse suhtes, mis väljendub perekondade otsuses kasutada peres mõlema abikaasa emakeelt ja kasvatada lapsed mitmekeelseteks. Mitmekeelset arengut toetavad valitud mitmekeelsuse strateegiad ja suhtluse strateegiad. Vähemuskeele õppes kasutavad kõik pered suuremal või vähemal määral ungarikeelset kirjandust ja meediat. Erinevused perede vahel tulid välja reaalses keelte kasutamises. Erinev on keelte omandamise järjekord lastel (P1 ja P4 paralleelselt eesti ja ungari; P2 esimene keel ungari, teine vene; P3 esimene keel eesti, teine ungari; P5 esimene keel ungari, millelt minnakse üle enamuskeelsele keelekasutusele peres). Kahes peres (P1 ja P4) kasutatakse abikaasade omavahelises suhtluses vahendavat keelt: P1 vene keelt ja P4 inglise keelt. Peredes kasutatakse ungari keelt omavahelise suhtluskeelena nii vanemate, laste kui ka vanavanemate vahel. Selles osas on erinev P5.

Töös leiavad kinnitust esitatud hüpoteesid. PKP väljakujunemises mängib olulisimat rolli naise keelekasutus ja tema ideoloogilised otsused keelepoliitika juhtimisel. Kõigis peredes suunavad emad laste keelekasutust. Selle kõrval on oluline roll täita vanavanematel ja teistel sugulastel. Tööst tuleb välja, et suurim argument keelt säilitada on otsene suhtlemise vajadus vanavanemate ja sugulastega nende emakeeles. P5 valdavad ka vanavanemad kõrgel tasemel enamuskeelt ja suhtlevad lapselastega enamuskeeles. Samuti on P5 kokkupuude ungarikeelse keskkonnaga minimaalne, mistõttu P5 on üle läinud ungari keelelt eesti keelele.

Eesti keele staatus väljendub lapsevanemate tehtud haridusvalikutes oma lastele ja suhtumises riigikeelde. Kõik lapsed on seotud eestikeelse haridusega, ka P2, kus üks pere

keeltest on vene keel. Vaatamata sellele käivad lapsed mitte vene, vaid eesti koolis ja lasteaias. Suhtlus eakaaslastega toimub valdavalt eesti keeles. Siit tulenevalt tuli tööst ka välja, et ungari rahvusest abikaasadel olid kahtlused ungari keele püsijäämise osas lastevahelises suhtluses. Vastustest tuli välja vanemate lootus, et tulevikus hakkavad lapsed nende poole pöörduma ungari keeles ja kartus, et omavahelise suhtluse keeleks lastel saab olema eesti keel. Vastustest selgub ka inglise keele kõrge prestiiž tänases ühiskonnas. Kõik koolis käivad lapsed õpivad inglise keelt, kusjuures P4M arvab, et lähitulevikus saab Eestis olema kaks riigikeelt – eesti ja inglise – ning et tema lapsed lähevad suhtluses üle inglise keelele.

Käesolevast bakalaureusetööst ei tule välja asjaolu, et keelevahetuse korral on Eesti ungarlaste seas levinum üleminek vene keelele, mitte eesti keelele. Vene keelele üle läinud peret intervjueeritavate valimis ei olnud. Oleks intervjueeritavate valimisse kuulunud pere, kes on üle läinud omavahelises suhtluses vene keelele, oleks nimetatud aspekt ka välja tulnud. Samuti jääb selgusetuks, millises vanuses inimesed on vene keelele üle läinud ja miks täpselt.

Teema edasiseks uurimiseks on mitmeid võimalusi. Üks võimalus oleks läbi viia narratiiviuurimus ja uurida 3-4 perekonna keelekasutust läbi mitme põlvkonna. Teine võimalus oleks uurida Ungari eestlaste PKP-d. Samuti võiks valimit laiendada ja võtta lisaks Eesti ungarlastele uurimise alla ka teised Eestis elavad soome-ugri vähemused ja vaadata suhtumisi, hoiakuid ja praktikat oma keele säilitamisel.

KIRJANDUS

Balassi Instituut. Ungari Instituut Tallinn. <http://www.tallinn.balassiintezet.hu/et/>.

Vaadatud 24.04.2015.

Bartha, Csilla 1999a. A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest.

Bartha, Csilla 1999b. Az egyéni kétnyelvűség, 160-176.

Csire, Marta, Johanna Laakso 2011. Teaching the heritage language as a foreign language: on the questions of bilingualism and minority language teaching in Austria, 93-107.

Curdt-Christiansen, Xiao Lan 2009. Invisible and visible language planning: ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec. Springer Science and Business Media Group, 351-375.

Curdt-Christiansen, Xiao Lan 2013. Family language policy: sociopolitical reality versus linguistic continuity.- Springer science and business, 1-6.

Csernicskó, István 2005. Hungarian in Ukraine. - hungarian language contact outside Hungary. Ed: Anna Fenyvesi. John Benjamin Publishing Company, 89-130.

De Houwer, Annick 1999. Environmental factors in early bilingual development. The role of parental beliefs and attitudes. - Bilingualism and migration. Ed: Ludo Verhoeven. Die Deutsche Bibliothek, 75-95.

Döpke, Susanne 1992. One Parent – One Language: an interactional approach. John Benjamins Publishing Company.

Eesti Statistikaamet 2011. Statistika andmebaas: Rahvastiku ja eluruumide loendus.

<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/REL2011>.

Vaadatud

24.04.2015.

Ehala, Martin, Kadri Koreinik, Kristiina Praakli, Maarja Siiner 2014. Kuidas uurida keele kestlikkust? - Keel ja Kirjandus 7, 489-508.

- Fishman, Joshua A. 1991. Reversing language shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. Multilingual Matters Ltd.
- Grosjean, Francois 1982. Life with two languages: an introduction to bilingualism. Harvard University Press.
- Grosjean, Francois 2010. Bilingual: life and reality. Harvard College Print.
- Harding, Edith, Philp Riley 2004. The bilingual family: a handbook for parents. Cambridge University Press.
- King, Kendall, Lyn Fogle 2006. Bilingual parenting as good parenting: parents' perspectives on family language policy for additive bilingualism. - International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 695-710.
- King, Kendall, Aubrey Logan-Terry, Lyn Fogle 2008. Family language policy, 908-921.
- Lanza, Elizabeth 1997. Language mixing in infant bilingualism. A sociolinguistical perspective. Oxford University Press.
- Luykx, Aurolyn 2005. Children as socializing agents: family language policy in situations of language shift. – Proceedings of the 4th International symposium on bilingualism. Ed: James Cohen, Kellie Rolstad, Jeff MacSwan, 1407-1414.
- Moin, Viktor, Ludmila Swarcz, Mark Leikin 2013. Immigrant parents' lay theories of children's preschool bilingual development and family language ideologies.- International multilingual research journal, 99-118.
- Piller, Ingrid 2001. Private language planning: the best of both worlds. - Estudios de Sociolinguística, 61-80
- Rannut, Mart, Ülle Rannut 2010. Russification of non-estonian pupils in Tallinn. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat 6, 243-259.
- Schwarcz, Mila 2008. Exploring the relationship between family language policy and heritage language knowledge among second generation russian – jewish immigrants in Israel. – Journal of multilingual and multicultural development, 400-418.

Schwarz, Mila 2010. Family language policy: core issues of an emerging field. - Journal of Applied Linguistics, 172-191.

Schwarz, Mila, Anna Verschik 2013. Successful Family Language Policy: Parents, Children and Educators in Interaction. Springer.

Schüpbach, Doris 2009. Language transmission revisited: family type, linguistic environment and language attitudes. - International journal of bilingual education and bilingualism, 15-30.

Seliger, Herbert 1989. Deterioration and creativity in childhood bilingualism.-bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity and loss. Ed: Kenneth Heltensam, 173-184.

Shohamy, Elana 2006. Language policy: hidden agendas and new approaches. Routledge. Taylor and Francis Group.

Spolsky, Bernard 2004. Language policy. Cambridge University Press.

Spolsky, Bernard 2009. Language management. Cambridge University Press.

Stavans, Anat 2012. Language policy and literacy practices in the family: the case of Ethiopian parental narrative input. - Journal of multilingual and multicultural development, 2-20.

Strömpl, Judit 1997. Az Észtországi magyarság. - Eesti hungarologia 75. Toim: Anu Nurk, Tõnu Seilenthal. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia, 200-207.

Tannenbaum, Michal 2011. Family language policy as a form of coping or defence mechanism. - Journal of multilingual and multicultural development, 2-10.

Verdon, Sarah 2013. Language maintenance and loss in a population study of young Australian children. - Early childhood research quarterly, 169-180.

ÉSZT-MAGYAR TÖBBNYELVŰ CSALÁDOK NYELVPOLITIKÁJA ÖT CSALÁD PÉLDÁJÁN KERESZTŰL - ÖSSZEGFOGLALÁS

Jelen szakdolgozat az Észtországban élő többnyelvű magyar családok nyelvpolitikáját vizsgálja öt család példáján keresztül. Az egyre több vegyes házasság és a globalizáció egyaránt aktualitást adnak a fenti témának. A vegyes családokban legkésőbb az első gyermek megszületéséig el kell dönteni, hogy a család a napi kommunikáció során csak a többségi nyelvet használja, vagy pedig átadják a kisebbségi nyelvet is a gyermeknek.

A kisebbségi nyelv átadása vagy az arról való lemondás függ az adott családtól és a külső társadalmi tényezőktől is. Mindenek mellett a családon belül a legfontosabbak a szülők nyelvi attitűdje és a család kulturális háttere, valamint a családot körülvevő társadalom általános nyelvpolitikája és a kisebbségi nyelvi közösség mérete.

Jelen szakdolgozatban öt vegyes család vizsgálata szerepel, melyek közül háromban az egyik fél első generációs, míg két családban egy-egy fél már többgenerációs észtországi magyar. Az első generációs családok aktív többnyelvű családok, míg egy többgenerációs család esetében nyelvcserre történt. A másik Észtországban élő többgenerációs család két kisebbségi nyelvet használ otthon (magyar és orosz).

A dolgozat azt vizsgálja, hogy milyen nyelvi gyakorlatok és szülői módszerek segítik a gyermekek többnyelvűvé válását és hogyan ösztönzik a kisebbségi nyelv tanulását. Ugyancsak tárgyalásra kerül a nyelv fenntarthatósága a családok közötti kommunikáció során és áttekintést ad arról, hogy milyen tényezők okozzák a nyelvcserét vagy nyelvátadást.

Azt mondhatjuk, hogy az adott családok esetében a többnyelvűség és a kisebbségi nyelv átadása inkább családi nyelvpolitika eredménye. A szociolingvisztikai külső környezet hatása leginkább az észt nyelvű oktatáson és a kisebbségi nyelvi (magyar) közösség kis számában érezhető. A családon belül a kisebbségi nyelv túlélését leginkább a nyelv használatának szükségessége befolyásolja. Ha a családnak megvan a nyelvi köteléke a származási országgal és a kisebbségi nyelvet használják a generációk közötti kommunikáció során, akkor valószínű, hogy a nyelv generációkon átível. Ha azonban erre nincs szükség, akkor megtörténik a váltás a többségi nyelvre.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Ann Szmolka-Andreson
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: 06.04.1977)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Eesti-ungari mitmekeelsete pere keelepoliitika viie pere näitel
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on lektor Boglarka Janurik ja professor Anastassia Zabrodskaja
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 23.06.2015 (*kuupäev*)